

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

ANDRIUS RINGEVIČIUS

ANTISEMITIZMAS IR KSENOFOBIA LIETUVOJE.
PREVENCIJOS POLITIKA

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas prof. dr. Š. Liekis

Vilnius, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

ANTISEMITIZMAS IR KSENOFOBIA LIETUVOJE.
PREVENCIJOS POLITIKA

Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa ESAMD8-01

Vadovas prof. dr. Š. Liekis

Atliko ESAMD8-01 studentas
A. Ringevičius

Recenzentas

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS.....	4
1. ANTISEMITIZMO IR KSENOFOBIJOS PREVENCIJOS POLITIKA EUROPOS SAJUNGOJE..	10
1. 1. Politikos raida.....	10
1. 2. Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centras.....	15
1. 3. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra.....	17
2. ANTISEMITIZMO IR KSENOFOBIJOS PREVENCIJOS POLITIKA LIETUVOJE	22
2. 1. Reglamentavimas	22
2.1.1. Tautinių mažumų politikos plėtros strategijos analizė.....	26
2.1.2. Nacionalinės antidiskriminacinės 2006 – 2008 metų programos analizė	28
2.1.3. Nacionalinės antidiskriminacinės 2009 – 2011 metų programos analizė	29
2. 2. 1. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 m. ataskaitos analizė.....	35
2. 2. 2. Lietuvos Respublikos prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus apibendrinimo analizė	38
3. ANTISEMITIZMO IR KSENOFOBIJOS PREVENCIJOS POLITIKA LIETUVOJE:	
KOKYBINIS TYRIMAS	41
3. 1. Kokybinis tyrimo metodo taikymas	41
3. 2. Kokybinio tyrimo imtis	43
Kokybinio tyrimo duomenys.....	44
3. 3. Etninės mažumos.....	44
3. 4. Antisemitizmas ir ksenofobija.....	48
3. 5. Prevencijos politika	50
IŠVADOS.....	57
REKOMENDACIJOS.....	59
LITERATŪRA	60
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66
1 PRIEDAS	67
2 PRIEDAS	68

IVADAS

1.1. Problemos formulavimas ir aktualumo pagrindimas

Pasirinktos *temos aktualumą* liudija tai, kad remiantis „Eurobarometro“ duomenimis¹ bei Pagrindinių teisių agentūros pateikta ataskaita², galima teigti, kad šiandien daugiau ar mažiau visoms Europos Sąjungos valstybėms būdingas tam tikras ksenofobijos, antisemitizmo lygis, nepakantumo laipsnis. Šiuolaikinė visuomenė neturi imuniteto ksenofobijai, tačiau pagrindinis skirtumas tarp posovietinių ir Vakarų šalių yra tas, kad pastarosios apibrėžia ir tyrinėja šia problemą, plačiai aptarinėja viešajame diskurse, o posovietinėse visuomenėse minėta problema išlieka „antraeilė“, kai kuriems politikams ir ekspertams pats žodis tolerantiškumas kelia antipatiją.³

Antisemitizmo ir ksenofobijos prevencinės politikos *analizės svarbumą* lemia tai, kad ksenofobinių apraiškų prevencija yra būtina atviros visuomenės tapsmui bei demokratinės ir pilietinės visuomenės vystimuisi. Kaip buvo teigiama Lietuvos žydų bendruomenės konferencijoje, kad antisemitizmo ir ksenofobijos apraiškos, bandymai diskriminuoti piliečius dėl jų etninės priklausomybės kelia pavojų ne tik tai žydų ir kitoms tautinėms bendrijoms, bet ir Lietuvos valstybingumui.⁴ Galima teigti, kad etninio nepakantumo nuostatos yra iššūkis ne tiek tautinėms (etninėms) mažumoms, kiek pačiai Lietuvos visuomenei bei viešajai politikai. Formuojant ir įgyvendinant strategiškai viešąją politiką turėtų rūpėti visuomenės atvirumas, etninis solidarumas, nes visa tai yra prielaidos politiniam pliuralizmui ir demokratinei santvarkai.

Šiuolaikiniai procesai liberalios demokratijos valstybėse bei posovietinėse politinėse sistemose pasižymi pasitikėjimo praradimu, visuomenės susvetimėjimu, todėl svarbu laiku identifikuoti ir analizuoti etninio nepakantumo nuostatas ir apraiškas, kurios destabilizuoja tiek socialinį, tiek politinį gyvenimą. Tai skatina analizuoti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką, jos reglamentavimą, įgyvendinimą, politinių institucijų vykdomą veiklą ir t. t. Tai lemia nagrinėjamos temos *praktinį aktualumą* bei

¹ Discrimination in the EU in 2009 // Report Publication November 2009

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf;

² Anti-Semitism: Summary overview of the situation in the European Union 2001-2008

http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Antisemitism_Update_2009.pdf

³ Kasatkina N. Visuomenės nuostatų dichotomija: tolerancija *versus* nepakantumas? / Etniškumo studijos Etninis nepakantumas. – Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 7

⁴ Lietuvos žydų bendruomenės konferencijos 2008 gegužės 18 d. priimtas pareiškimas „Dėl pastaruoju metu padažnėjusių antisemitizmo ir ksenofobijos apraiškų Lietuvoje“ //

<http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticle&ArticleID=1689&TopicID=15&Lang=LT>

savalaikiškumą. Lietuva būdama Europos Sąjungos nare atsineša savo individualią patirtį, specifinį etninio nepakantumo (antisemitizmo ir ksenofobijos) problemos suvokimą. Todėl antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos analizė ir apibūdinimas yra *naudingas ir aktualus* siekiant veiksmingos ir efektyvios šios politikos formavimo ir įgyvendinimo tiek nacionaliniu, tiek Europos bendrijos lygmeniu.

Darbe nagrinėjama problema: tai antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos formavimas ir įgyvendinimas Lietuvoje kaip Europos Sąjungos valstybėje narėje.

1.2. Tyrimo objekto ir dalyko nustatymas

1.2.1. Tyrimo objektas: Antisemitizmas ir ksenofobija Lietuvoje.

1.2.2. Tyrimo dalykas: Antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politika Lietuvoje.

1.3. Tyrimo tikslo ir uždavinių formulavimas

1.3.1. Tyrimo tikslas. Atsižvelgiant į temos tyrimo objektą ir dalyką tiesioginis šio darbo tikslas yra išanalizuoti antisemitizmo ir ksenofobijos Lietuvoje prevencijos politikos principus, sąlygas bei antisemitizmo ir ksenofobijos prevencines priemones.

1.3.2. Tyrimo uždaviniai. Siekiant tinkamai įvykdyti tyrimo tikslą, iškeliami tokie tyrimo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti kaip reglamentuojama antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politika ES ir Lietuvoje.
- 2) Atlikti kokybinį tyrimą – ekspertų interviu, siekiant išanalizuoti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką Lietuvoje.
- 3) Suformuluoti rekomendacijas tyrimo problemai spręsti.

1.4. Hipotezių iškėlimas

1. Nepakankamą antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimo veiksmingumą Lietuvoje lemia politinio dėmesio esamai problemai trūkumas.
2. Antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politika nėra efektyvi, kadangi valstybė neturi antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos strategijos.

1.5. Pagrindinių sąvokų apibrėžimas

1. Antisemitizmas (angl. *anti-semitism*, vok. *Antisemitismus*, pranc. *antisémitisme*)⁵. Kaip aiškinama Tarptautinių žodžių žodyne – tai „religinio, nacionalinio ir rasinio nepakantumo žydams forma; priešiškus joms ideologijoje, politikoje, buityje“⁶. *Antisemitizmas yra tam tikras supratimas apie žydus, kuris gali pasireikšti neapykanta žydams. Žodinės ar fizinės antisemitizmo apraiškos yra nukreiptos į žydų ar nežydų tautybės asmenis ar / ir jų nuosavybę, žydų bendruomenių organizacijas arba religines infrastruktūras*⁷.
2. Ksenofobija (angl. *xenophobia*, vok. *Fremdenhass*, pranc. *xénophobie*)⁸. Kaip aiškinama Tarptautinių žodžių žodyne – tai „nenoras bendrauti su svetimšaliais; priešiškus svetimšaliams“⁹.
3. Diskriminacija (angl. *discrimination*, vok. *Diskriminierung*, pranc. *discrimination*)¹⁰. Kaip teigiama Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijoje, diskriminacija – tai žmogaus arba tam tikros žmonių grupės teisių apribojimas arba atėmimas (suteikimas) remiantis jų kolektyviniais bruožais¹¹. Diskriminacija – tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu.¹²

⁵ Terminų žodynas Eurovoc 4.2. // http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.disph?l1=1&l2=2&l3=3&l4=4&a_term=2051

⁶ Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Žodynas, 2007, p. 89

⁷ Translation by European forum on Antisemitism // <http://www.european-forum-on-antisemitism.org/working-definition-of-antisemitism/lietuviu-kalba-lithuanian/>

⁸ Terminų žodynas Eurovoc 4.2. // http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.disph?l1=1&l2=2&l3=3&l4=4&a_term=3912

⁹ Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Žodynas, 2007, p. 613

¹⁰ Terminų žodynas Eurovoc 4.2. // http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.disph?l1=1&l2=2&l3=3&l4=4&a_term=3908

¹¹ Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija /

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=Tautini%F8%20ma%FEum%F8%20politikos%20pl%EBtros%20iki%202015%20met%F8%20strategijoje%20&p_tr2=2

¹² Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323620

4. Prevencija (angl. *prevention*, vok. *Pravention*, pranc. *prévention*) Kaip aiškinama Tarptautinių žodžių žodyne – tai „kontrolė, priežiūra; reguliavimas; režimas; kelio užkirtimas.“¹³. Tad *prevencijos politika* gali būti apibūdinama, kaip išankstinė kontrolė, reguliavimas, atitinkamų preventyvinių priemonių vykdymas, kuris užkerta kelią neigiamiems reiškiniams pasireikšti.

1.6. Problemos ištirtumas

Kalbant apie nagrinėjamos problemos ištirtumą, pateiksime mokslinių publikacijų, skirtų analizuojamai etninio nepakantumo problematikai, sąrašą:

- Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas / Eugrimas, **2003**.

- Leončikas T. Tolerancija visuomenėje: tyrimų duomenys // Tautinių mažumų teisės Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, **2005**, p. 7-21. Straipsnyje analizuojamos neigiamos nuostatos konkrečių grupių atžvilgiu, šalies tautinių grupių panašumai ir skirtumai, požįūriai į nepakantumą ir diskriminaciją. Pastebima, kad daugumą tautinių grupių – ir vadinamąją daugumą, ir tautines mažumas – vienija panašaus lygio nepakantumas romams, musulmonams ir žydams.

- Rybakova K. Etninio nepakantumo ir ksenofobijos apraiškos Lietuvoje: visuomenės nuomonė // Lietuva Europos Sąjungoje: pirmieji metai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas / Firidas, **2005**, p. 82-89. Remiantis reprezentatyvių visuomenės nuomonės apklausų duomenimis ir ekspertų išvadomis, analizuojamos Lietuvos gyventojų nuostatos skirtingų etninių grupių atžvilgiu, apžvelgiamos etninio nepakantumo ir ksenofobijos tendencijos Lietuvoje. Pastebimas atotrūkis tarp gyventojų nuostatų, palaikančių nediskriminacinę poziciją, ir potencialaus elgesio srities, socialinio atstumo vertinant skirtingų etninių grupių atstovus kaip nepageidautinus kaimynus.

- Kasatkina N. Visuomenės nuostatų dichotomija: tolerancija versus nepakantumas? // Etniškumo studijos 2006/1: Etninis nepakantumas / Ethnicity Studies 2006/1: Ethnic Intolerance. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas / Eugrimas, **2006**, p. 7-18. Straipsnyje analizuojama etninio nepakantumo tema, svarstoma, kokios strategijos galėtų stabdyti ekstremizmą bei pateikiama etninės diskriminacijos tendencijų Lietuvoje apžvalga. Teigiama, kad valstybei tenka didžiausia atsakomybė už pasipriešinimą ekstremizmui, todėl ji turi inicijuoti ir aktyviai palaikyti visas įmanomas priemones.

- Beresnevičiūtė V., Frėjūtė-Rakauskienė M. Etninė tematika ir nepakantumas Lietuvos žiniasklaidoje: dienraščių analizė // Etniškumo studijos 2006/1: Etninis nepakantumas / Ethnicity Studies

¹³ Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Žodynas, 2007, p. 886

2006/1: Ethnic Intolerance. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas / Eugrimas, **2006**, p. 19-44. Straipsnyje pasitelkus etninio nepakantumo žiniasklaidoje raiškos formų klasifikaciją, pateikiami Etninių tyrimų centro atliekamos etninės tematikos spaudoje stebėsenos rezultatai bei etninio nepakantumo ir ksenofobijos Lietuvos spaudoje pavyzdžiai. Teigiama, kad etninės grupės spaudoje vaizduojamos priskiriant joms negatyvaus turinio bruožus, mažai dėmesio skiriant realioms mažumų grupių problemoms bei informaciją pateikiant vienpusiškai.

- Frėjutė-Rakauskienė M. Contemporary Phenomenon of Racism and its Manifestations in Public Discourse // Filosofija. Sociologija. Lietuvos mokslų akademijos leidykla, Nr. 4, **2006**, p. 13-19. Straipsnyje analizuojamas šiuolaikinio rasizmo fenomenas ir jo apraiškos viešajame diskurse. Be „klasikinio“ rasizmo apraiškų, įgavusių šiuolaikinio, uždaresnio rasizmo formą: turima omenyje antisemitizmą ir romų diskriminaciją, pastebimos Lietuvos žiniasklaidoje ir „neorasizmo“ apraiškos: nepakantumas imigrantams ir islamofobija. Šios apraiškos žiniasklaidoje įvardijamos kaip rasistiniai „ketinimai“, kurie nesiimant prevencinių priemonių gali virsti rasistiniais veiksmais.

- Sprindžiūnas A. Lietuvos moksleivių ksenofobijos ir politinės tolerancijos bruožai // Acta Paedagogica Vilnensia, Nr. 16, **2006**, p. 74-87. Straipsnyje analizuojamos politinės tolerancijos tyrimų metodologinės problemos bei pateikiami Lietuvos moksleivių politinės tolerancijos tyrimo rezultatai.

- Leončikas T. Nepakantumo hierarchija ir socialinė distancija visuomenės mažumų atžvilgiu. // Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos: vertybiniai virsmai. R. Žiliukaitė (sudarytoja) Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, **2007**, p. 89-107. Straipsnyje analizuojamos vertybių sistemos pokyčiai skirtingų grupių atžvilgiu, analizuojama kaip kito socialinė distancija įvairių visuomenės mažumų atžvilgiu, daugiausia dėmesio skiriant etninio nepakantumo dimensijai.

- Frėjutė-Rakauskienė M. Etninio nepakantumo ir ksenofobijos apraiškos Lietuvos spaudoje ES prevencinės politikos aspektu / Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. **2009**. Daktaro disertacijoje nagrinėjamas etninio nepakantumo sąvokos įvertinimas ir etninio nepakantumo matavimas spaudos tekstuose. Teigiama, kad Lietuvos spaudos turinyje dažniausiai sutinkamos ne agresyvios etninio nepakantumo formos: kurstymas diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti, bet etninės neapykantos kurstymas, paslėptos nuostatos ir stereotipai. Pažymima, kad Lietuvos spaudoje etninių santykių problematika dažniausiai siejama su ekonominiais ir politiniais priežastingumo aspektais.

Verta pažymėti, kad iki šiol nebuvo nagrinėjama tema: *Antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politika Lietuvoje*. Tai leidžia kalbėti apie šio darbo mokslinį naujumą.

1.7. Tyrimo metodai

Siekiant analizuoti pasirinktą temą naudotasi tiek teoriniais, tiek empiriniais tyrimo metodais kaip tyrimo objekto pažinimo būdais.

Teoriniai tyrimo metodai

- *Sisteminės analizės metodas* buvo taikytas kompleksiskai tirti prevencijos politiką;
- *Lyginamasis metodas* pasitelktas analizuoti tiek ES, tiek LR teisės aktus, kurie liečia antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką;

Empiriniai tyrimo metodai

- *Dokumentų analizės metodas* buvo taikytas analizuoti pirminius ir antrinius dokumentus, naudojant dokumentus kaip pagrindinius bei patikimus informacijos šaltinius;
- *Ekspertų interviu metodas* leido gauti pakankamai išsamią informaciją iš kompetentingų ir patikimų asmenų apie analizuojamą problemą.

1. ANTISEMITIZMO IR KSENOFOBIJOS PREVENCIJOS POLITIKA EUROPOS SĄJUNGOJE

Šiame skyriuje analizuosime antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos Europos Sąjungoje raidą, reglamentuojančius teisės aktus, institucijų veiklos sritis, tikslus, uždavinius. Tai padės struktūriškai ir kompleksiškai vėliau analizuoti ir įvertinti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje.

Analizuojant Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro (EUMC) bei Pagrindinių teisių agentūros (FRA) veiklą, bus pasitelktas 1997 m. birželio 2 d. Tarybos reglamentas 1035/97/EB, įsteigiantis Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centrą, taip pat Tarybos reglamentas 1652/2003/EB, kuris iš dalies keičia reglamentą 1035/97/EB, analizėje bus nagrinėjamas taip pat ir 2007 m. vasario 15 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 168/2007, įsteigiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą.

1. 1. Politikos raida

Kaip teigiama Europos Sąjungos (ES) metinėje 2008 m. žmogaus teisių ataskaitoje, kad rasizmas ir ksenofobija yra nesuderinami su principais, kuriais grindžiama ES, kuri neviršydama pagal sutartis jai suteiktų įgaliojimų, ryžtingai laikosi aiškos politikos dėl kovos su šiais reiškimais Sąjungoje ir išorės santykių srityje. ES taip pat aktyviai bendradarbiauja su Jungtinėmis Tautomis sprendžiant rasizmo ir diskriminacijos klausimus. Europos Tarybos (*Council of Europe*) struktūroje Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) glaudžiai bendradarbiauja su Europos Komisijos Užimtumo ir socialinių reikalų generalinio direktorato kovos su diskriminacija, pagrindinių ir socialinių teisių padaliniu, taip pat su Pagrindinių teisių agentūra (FRA).¹⁴

Pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms – tai bendros visų ES valstybių narių vertybės. Pagal ES sutarties 6 straipsnį „Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina 1950 m. Romoje pasirašyta *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija* ir kurios kyla iš valstybės narėms bendrų konstitucinių tradicijų kaip bendri Bendrijos teisės principai.“¹⁵ Europos Sąjungos sutarties šeštame straipsnyje teigiama, kad Europos Sąjunga grindžiama laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principais. Todėl rasizmas ir ksenofobija (bei,

¹⁴ Rasizmas, ksenofobija, nediskriminavimas ir pagarba įvairovei // ES metinė žmogaus teisių ataskaita – 2008 m., p. 111 // <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.lt08.pdf>

¹⁵ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA) // http://europa.eu/agencies/community_agencies/fra/index_lt.htm

aišku, viena iš jos formų antisemitizmas) tiesiogiai pažeidžia laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principus, t. y. principus, kuriais grindžiama Europos Sąjunga ir kurie yra bendri valstybėms narėms¹⁶. Europos Sąjungos institucijos ir valstybės narės akcentuoja pagarbos žmogaus teisėms svarbą, nes Europos Sąjunga, priimdama teisės normas, formuodama ir taikydama savo politiką, privalo gerbti pagrindines teises dėl to, kad viena iš teisės aktų teisėtumo sąlygų yra jų atitikimas žmogaus teisėms.

Antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos veiksmingumas atviroje ir demokratinėje valstybėje yra visuomenės saugumo, gyvenimo kokybės sąlyga. Galima teigti, kad teisinės priemonės, kultūros vertybės ir socialinis spaudimas sukuria aplinką, kurioje priešiško raiška ribojama.¹⁷ Visgi, tenka pripažinti, kad teisės normomis gali būti reglamentuojama ir užtikrinama tolerancija kaip socialinė ar politinė praktika, bet tolerancija kaip asmeninė žmogaus pakantumo nuostata yra tik pageidautina. Todėl magistro darbe nagrinėjami daugiau norminiai ir administraciniai antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos aspektai, paliekant asmenines piliečių nuostatas bei nuomones nagrinėti sociologams bei psichologams. Visgi tokia nuostata neatmeta galimybės, kad „psichologinė žmoniškųjų būtybių ir priešų disjunkcija taip pat paaiškina, kaip tokiose šalyse kaip Austrija, kur dabar gyvena labai mažai žydų, gali plisti ir stiprėti antisemitizmas. Realūs žydai čia neatlieka jokio vaidmens“¹⁸. Kaip pastebi Murray Edelmanas, kad „stereotipinė kalba sukuria savo diskurso pasaulį ir savo logiką. Empatija priešui atlieka taktinę funkciją, nes ji leidžia pasinaudoti jo silpnybėmis, nejautra individualiems skirtumams atlieka propagandinę funkciją, nes ji sutelkia dėmesį į tam tikrą bruožą, kuris gali būti panaudotas telkiant sąjungininkus“¹⁹.

Analizuojant ksenofobijos ir antisemitizmo prevencijos politiką Europos Sąjungoje galima išskirti kelis raidos etapus, pagal tai kaip ir kada Bendrijoje buvo pradėta rinkti ir analizuoti objektyvią, lyginamąją informaciją apie rasizmo, ksenofobijos ir antisemitizmo reiškinius, kada buvo atkreiptas dėmesys į rasizmo, ksenofobijos ir antisemitizmo reiškinius priimant teisės normas formuluojant ir įgyvendinant politiką:

1. Iki Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro (EUMC) įsteigimo 1997 metų;

¹⁶ ES Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0055:01:LT:HTML>

¹⁷ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. – Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 61

¹⁸ Edelman M. Politinio spektaklio konstravimas, Vilnius: Eugrimas 2002, p. 84

¹⁹ Ibid.

2. Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro (EUMC) veikla iki jo reorganizacijos į Pagrindinių teisių agentūrą (FRA) nuo 1997 iki 2007 metų;

3. Pagrindinių teisių agentūros (FRA) veikla nuo 2007 metų.

Galima teigti, kad iki Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro (EUMC) įsteigimo rasizmo, ksenofobijos ir antisemitizmo kontrolės ir prevencijos politika Europos Sąjungoje buvo deklaratyvaus pobūdžio. 1986 m. birželio 11 d. Europos Parlamentas, Taryba ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių atstovai bei Komisija priėmė *Bendrąją deklaraciją dėl rasizmo ir ksenofobijos*, kurioje pabrėžė svarbą turėti objektyvią ir tikslią informaciją, taip pat svarbą supažindinti piliečius su rasizmo ir ksenofobijos keliamais pavojais bei būtinybę užtikrinti, kad būtų užkardomos bei sustabdomos bet kokios diskriminacijos formos bei veiksmai. 1990 m. gegužės 29 d. Taryba ir valstybių narių vyriausybės atstovai Taryboje priėmė *Rezoliuciją dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija*. 1995 m. spalio 5 d. priėmė *Rezoliuciją dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija užimtumo ir socialinės apsaugos srityse*. 1995 m. spalio 23 d. priėmė *Rezoliuciją dėl švietimo sistemos reakcijos į rasizmo ir ksenofobijos problemas*.

Europos Vadovų Taryba, susirinkusi 1994 m. birželio 24 ir 25 d. Korfe, nusprendė bendromis pastangomis Europos Sąjungos mastu numatyti visuotinę kovos prieš rasistinį ir ksenofobinį smurtą strategiją, be to šiam tikslui pasiekti Europos Taryba įsteigė Konsultacinę komisiją, įpareigotą teikti pasiūlymus dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija.

Europos Vadovų Taryba, posėdžiavusi 1995 m. birželio 26 ir 27 d. Kanuose, kreipėsi į Konsultacinę komisiją, kad ši išplėstų savo veiklą ir, glaudžiai bendradarbiaudama su Europos Taryba, ištirtų Europos rasizmo ir ksenofobijos stebėjimo centro steigimo galimumą. Šio galimybių tyrimo išvados buvo pateiktos Europos Vadovų Tarybai, posėdžiavusiai 1996 m. birželio 21 ir 22 d. Florencijoje. Tada Europos Vadovų Tarybos susitikime Florencijoje buvo dar kartą patvirtintas Sąjungos apsisprendimas ryžtingai kovoti su rasizmo ir ksenofobijos apraiškomis ir buvo patvirtintas tokio centro steigimą pagrindžiantis principas.

ES Ministrų Taryba 1996 m. liepos 15 d. priėmė *Bendruosius veiksmus (96/443/TVR) dėl veiksmų kovojant prieš rasizmą ir ksenofobiją* bei pripažino, kad yra būtinas visų valstybių, įskaitant tas, kurios vidaus lygmeniu nesusiduria su rasizmo ir ksenofobijos problemomis, tarptautinis bendradarbiavimas. Bendruosiuose veiksmuose įvardijamos tokios nusikalstamos veikos²⁰:

a) viešas diskriminavimo, smurto arba rasinės neapykantos prieš žmonių grupę arba jai priklausanti asmenį dėl odos spalvos, rasės, religijos arba tautinės ar etninės kilmės kurstymas;

²⁰ Bendrieji veiksmai, 1996 m. liepos 15 d. Tarybos priimti remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl veiksmų kovojant su rasizmu ir ksenofobija (96/443/TVR) // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=39428&p_query=ksenofobija&p_tr2=2

b) viešas su rasizmu ir ksenofobija susijęs atleidimas nuo atsakomybės už nusikaltimus žmoniškumui ir žmogaus teisių pažeidimus;

c) viešas atsisakymas pripažinti nusikaltimus, apibrėžtus Tarptautinio karinio tribunolo įstatu, pridedamų prie 1945 m. balandžio 8 d. Londono susitarimo, 6 straipsnyje, jei jis apima ir veiksmus, kuriais dėl odos spalvos, rasės, religijos arba tautinės ar etninės kilmės niekinama arba žeminama žmonių grupė;

d) viešas propagandinių spaudinių, filmų ar kitos su rasistiniais ir ksenofobiškais pareiškimais susijusios medžiagos platinimas;

e) dalyvavimas grupių, organizacijų ar asociacijų, kurstančių diskriminavimą, neapykantą arba rasinę, etninę ar religinę neapykantą, veikloje.

Bendruosiuose veiksmuose pažymima, kad šių veikų atžvilgiu kovodama su rasizmu ir ksenofobija kiekviena valstybė narė įsipareigoja – pirma, užtikrinti veiksmingą teisminį bendradarbiavimą, antra, imtis veiksmų, kad už tokias veikas būtų baudžiama kaip už nusikaltimą.

Antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos tema glaudžiai susijusi su antidiskriminacinės politikos vykdymu, todėl yra svarbu apibrėžti diskriminacijos sąvoka. Kaip teigiama Tarybos direktyvoje 2000/43/EB, kuri numato *vienodo požiūrio principo įgyvendinimą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės*, diskriminacija skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę:

a) tiesioginė diskriminacija yra tada, kai vienam asmeniui taikomos prastesnės sąlygos, nei panašioje situacijoje yra, buvo ar galėjo būti taikomos kitam asmeniui dėl rasės ar etninės priklausomybės;

b) netiesioginė diskriminacija yra tada, kai dėl akivaizdžiai neutralių sąlygų, kriterijų ar praktikos tam tikros rasės ar etninės priklausomybės asmenys gali patekti tam tikru atžvilgiu į prastesnę padėtį nei kiti asmenys, nebent tas sąlygas, kriterijus ar praktiką objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama atitinkamomis ir būtinomis priemonėmis.²¹

Kaip teigiama 2006 gruodžio 15 d. Komisijos ataskaitoje Tarybai ir Europos Parlamentui dėl 2000 m. birželio 29 d. Direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, taikymo ši direktyva – tai didelis žingsnis pažangos link kovojant su rasine diskriminacija visoje Europos Sąjungoje. Nors visose valstybėse narėse jau buvo nustatyti tam tikri teisiniai reikalavimai dėl lygybės ir nediskriminavimo, dauguma šių valstybių, perkeldamos Direktyvos 2000/43/EB nuostatas į nacionalinę teisę, turėjo iš esmės pakeisti galiojančius

²¹ ES Tarybos Direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:lt:HTML>

teisės aktus arba priimti naujus įstatymus.²² Aišku, kad svarbiausias veiksnys mažinant diskriminaciją dėl rasės ir etninės kilmės yra efektyviai ir veiksmingai vykdomi teisės aktai kartu su papildančiomis politikos priemonėmis nacionaliniu ir ES lygmenimis. Kaip pastebi prof. Murray Edelmanas, „teisinė kalba ir nurodymai administracinėms agentūroms kovoti su diskriminacija, žinoma, nuramina tuos, kuriems rūpi teisingumas, ypač jeigu jų pačių ji neliečia. Atlikdami šią funkciją tokie gestai galimai pripažįsta politinę bei moralinę diskriminacinę praktiką, juo labiau todėl, kad jos aukas skatina pripažinti savo dalį“²³. Todėl čia daug svarbesnis klausimas, kiek faktiškai prevencinė bei antidiskriminacinė politika, attribojus ją nuo „politinio žaidimo“, gali būti veiksminga ir efektyvi.

Tai, kad ES aktyviai kovoja su rasizmu ir ksenofobija liudija 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR *dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis*. Šis pamatinis sprendimas priimtas atsižvelgiant Europos Sąjungos sutarties 29 straipsnį, kuriame teigiama, kad „nepažeidžiant Europos bendrijos galių, Sąjungos tikslas – plėtojant bendrą valstybių narių veiklą policijos ir teisminio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityse, užkertant kelią rasizmui bei ksenofobijai ir kovojant su jais, laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje suteikti piliečiams aukšto lygio saugumą“²⁴. Pamatiniame sprendime pažymima, kad rasizmas ir ksenofobija kelia grėsmę asmenų grupėms, prieš kurias nukreiptas toks elgesys. Todėl teigiama, kad yra būtina apibrėžti bendrą baudžiamosios teisės požiūrį Europos Sąjungoje į šį reiškinį, siekiant užtikrinti, kad toks pats elgesys būtų laikomas nusikalstama veika visose valstybėse narėse ir kad tokias veikas atlikusiems ar už jas atsakingiems fiziniams ir juridiniams asmenims būtų numatytos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios sankcijos²⁵. Pripažįstama, kad kovojant su rasizmu ir ksenofobija reikalingos įvairaus pobūdžio priemonės pagal išsamią programą ir jos negali būti apribojamos baudžiamosiomis bylomis.

Be to verta atkreipti dėmesį į svarbų finansinį aspektą: pagal užimtumo ir socialinio solidarumo programą (PROGRESS) yra finansuojama įvairi kovos su rasizmu ir ksenofobija ES veikla, šios programos beveik ketvirtadalis viso 743 mln. eurų 2007–2013 m. biudžeto yra skirta kovai su diskriminacija.²⁶

²² Komisijos ataskaita tarybai ir Europos parlamentui dėl Direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, taikymo //

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=51299&p_query=rasizmo%20ir%20ksenofobijos&p_tr2=2

²³ Edelman M. Politinio spektaklio konstravimas, Vilnius: Eugrimas 2002, p. 34

²⁴ Konsoliduota Europos Sąjungos Sutartis //

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49010&p_query=&p_tr2=2

²⁵ ES Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0055:01:LT:HTML>

²⁶ Žmogaus teisės // http://europa.eu/pol/rights/index_lt.htm

Apibendrintai galima teigti, kad nuolatinę kovą su netolerancija, žmonių diskriminavimu bei ksenofobija numato ne tik bendri ES principai, bet ir konkretūs teisės aktai. Visgi reikia pripažinti, kad efektyviai ir veiksmingai vykdomi teisės aktai yra būtina, bet nepakankama rezultatyvios prevencinės politikos sąlyga, reikalinga dar politinė branda, sąmoningumas, strateginės priemonės bei koordinuotas institucijų darbas.

1. 2. Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centras

ES Ministrų Taryba, atsižvelgdama į Komisijos pasiūlymą bei į Europos Parlamento nuomonę taip pat į Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto bei į Regionų komiteto nuomones, 1997 m. birželio 2 d. Tarybos reglamentu 1035/97/EB, įsteigė Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centrą (EUMC)²⁷. Vienas iš pagrindinių tikslų buvo informacijos apie rasizmą, ksenofobiją ir antisemitizmą kaupimas bei analizė. Todėl šiems tikslams įgyvendinti Bendrijos lygmenyje ir buvo įkurta nepriklausoma institucija: Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centras (EUMC), kuriam buvo suteiktas juridinio asmens statusas.

EUMC buvo pavesta rinkti ir analizuoti informaciją apie keletą Bendrijos gyvenimo sričių, kadangi rasizmas, ksenofobija ir antisemitizmas sudaro daug sudėtinių glaudžiai susijusių, sunkiai atskiriamų aspektų. Rasizmo ir ksenofobijos reiškiniai pastebimi tiek vietiniame, tiek regioniniame, tiek nacionaliniame ir Bendrijos lygmenyje. Be to numatyta, kad Bendrijos lygiu surinkta ir išanalizuota informacija valstybių narių institucijų naudojama formuluoti ir taikyti antidiskriminaciniams ir prevenciniams priemonėms jų kompetencijos ribose vietiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygiu. Atsižvelgiant į tai, kad šio centro veiklos rezultatais galės naudotis ir Bendrija, ir valstybės narės, kad ir pačiose valstybėse narėse yra organizacijų, tiriančių rasizmą ir ksenofobiją, buvo manoma, kad sukūrus atitinkamų organizacijų tinklą bei koordinuojant tyrimus, tokia veikla nukreipta kovai su rasizmu, ksenofobija ir antisemitizmu bus veiksminga ir efektyvi. Be to siekiant išvengti dvigubo darbo bei siekiant bendradarbiavimo, buvo numatytas iš anksto glaudus bendradarbiavimas su Europos Taryba, turinčia didelę patirtį šioje srityje, taip pat bendradarbiavimas su valstybių narių ir tarptautinėmis organizacijomis, kompetentingomis su rasizmu ir ksenofobija susijusiose srityse.²⁸

EUMC suteikta maksimali autonomija priskirtoms užduotims vykdyti. Numatyta, kad EUMC gali pats spręsti bendradarbiavimo įvairiomis organizacijomis administracinės tvarkos klausimus. Bendrija

²⁷ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1035/97 1997 m. birželio 2 d. dėl Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro įsteigimo
// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R1035:lt:HTML>

²⁸ Ibid.

EUMC vardu sudarė sutartį su Europos Taryba dėl glaudaus bendradarbiavimo, be to tokia pati tvarka galiojo ir sudarant bendradarbiavimo sutartis su kitomis tarptautinėmis organizacijomis arba trečiosiomis šalimis. Reglamente buvo numatyta, kad baigiantis trejų metų laikotarpiui, šio reglamento 1035/97/EB atskiri aspektai gali būti peržiūrėti, siekiant nustatyti, ar verta keisti arba plėsti Centro užduotis, ypač jeigu yra pasikeitusios Bendrijos galios.²⁹

²⁹ Ibid.

1. 3. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra

Europos Vadovų Tarybos susitikime 2003 m. gruodžio 13 d. valstybių narių atstovai sutarė įsteigti Žmogaus teisių agentūrą įsteigto Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro pagrindu, išplėtus jo įgaliojimus. 2004 m. spalio 25 d. Komisija paskelbė komunikatą dėl Pagrindinių teisių agentūros (FRA), kurio pagrindu buvo surengtos plataus masto konsultacijos su visuomene.³⁰ Tarybos reglamentas, įsteigiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą buvo priimtas 2007 m. vasario 15 d. Beje pats reglamentas taikomas nuo 2007 m. kovo 1 d. Jis, kaip ir ankstesnis reglamentas yra privalomas visas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse. Pati Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra savo veiklą oficialiai pradėjo nuo 2007 m. kovo 1 d.

2008 m. vasario 28 d. buvo priimtas Tarybos sprendimas dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros 2007–2012 m. daugiametės programos priėmimo.³¹ Šiuo sprendimu buvo nustatyta Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) 2007–2012 m. daugiametė programa bei tokios teminės sritys³²: a) rasizmas, ksenofobija ir susijęs nepakantumas;

b) diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos bei dėl priklausymo mažumoms ir dėl bet kurio šių diskriminacijos priežasčių derinio (daugialypė diskriminacija);

c) kompensacija aukoms;

d) vaiko teisės, įskaitant vaikų apsaugą;

e) prieglobstis, imigracija ir migrantų integravimas;

f) vizos ir sienų kontrolė;

g) Sąjungos piliečių dalyvavimas Sąjungos demokratinėje veikloje;

h) informacinė visuomenė ir, visų pirma, pagarba privačiam gyvenimui bei asmens duomenų apsauga;

i) prieiga prie efektyvaus ir nepriklausomo teisingumo.

Taigi, jeigu EUMC teminė veiklos sritis buvo pagrinde kova su rasizmu ir ksenofobija, tai FRA teminę veiklos sritis apima ne tik įvairų nepakantumą, bet ir diskriminaciją, vaikų, migrantų teises ir t. t.

³⁰ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 168/2007 2007 m. vasario 15 d. dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros įsteigimo // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0168:LT:NOT>

³¹ Tarybos sprendimas 2008 m. vasario 28 d. įgyvendinantis Reglamento (EB) Nr. 168/2007 nuostatas dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros 2007–2012 m. daugiametės programos priėmimo (2008/203/EB) // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008D0203:LT:NOT>

³² Ibid.

Visgi, verta pažymėti, kad FRA pirmoji, galima sakyti prioritetinė, teminė sritis lieka rasizmas ir ksenofobija.

Toliau pateiksime (1 lentelė) Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros tikslų ir užduočių lyginamąją analizę:

1 lentelė. EUMC ir FRA lyginamoji analizė

Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro (EUMC)³³ tikslas:	Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros³⁴ (FRA) tikslas:
Europos mastu <i>aprupinti Bendriją ir jos valstybes nares objektyviais, patikimais lyginamaisiais duomenimis apie rasizmo, ksenofobijos ir antisemitizmo reiškinius, siekiant padėti joms imantis atitinkamų (kovos) priemonių ar formuluojant veiklos kryptis jų kompetencijai priklausančiose srityse.</i>	<i>teikti pagalbą atitinkamoms Bendrijos ir jos valstybių narių institucijoms, organams, biurams ir agentūroms, joms įgyvendinant Bendrijos teisę, ir dalintis patirtimi pagrindinių teisių srityje, siekiant joms padėti visapusiškai gerbti pagrindines teises, kai jos pagal savo atitinkamą kompetenciją imasi priemonių ar nustato veiksmų kryptis.</i>
Užduotys: Centras <i>tiria rasizmo, ksenofobijos ir antisemitizmo reiškinių mastą ir plėtrą, rasizmo, ksenofobijos ir antisemitizmo apraiškas, analizuoja jų priežastis, pasekmes ir poveikį, ištiria pasiteisinusią kovos su jais praktinių priemonių pavyzdžius.</i> Šioms užduotim <i>įgyvendinti</i>, Centras: a) <u>renka, registruoja ir analizuoja</u> informaciją ir duomenis, apimančius ir mokslinių tyrimų centrų, valstybių narių, Bendrijos institucijų,	Užduotys: Siekdama nustatytų tikslų, <i>Agentūra savo užduotis vykdo neperžengdama Bendrijos kompetencijos ribų, kaip nustatyta Europos bendrijos steigimo sutartyje.</i> <i>Vykdydama savo užduotis Agentūra remiasi pagrindinėmis teisėmis, kaip apibrėžta Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalyje.</i> Agentūra sprendžia pagrindinių teisių klausimus įgyvendinant Bendrijos teisę Europos Sąjungoje

³³ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1035/97 1997 m. birželio 2 d. dėl Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro įsteigimo // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R1035:lt:HTML>

³⁴ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 168/2007 2007 m. vasario 15 d. dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros įsteigimo // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0168:LT:NOT>

tarptautinių organizacijų ir nevyriausybinių organizacijų perduotus tyrimų rezultatus; b) <u>skatina informacijos teikėjų tarpusavio bendradarbiavimą</u> ir sukuria bendro suderinto naudojimosi jų duomenų bazėmis politiką, kuri įgalintų, kartais Europos Parlamentui, Tarybai ar Komisijai paprašius, pagreitinti jų informacijos platinimą; c) <u>atlieka mokslinius tyrimus ir apžvalgas, parengiamuosius ir pagrįstumo tyrimus</u>, jei reikia Europos Parlamentui, Tarybai ar Komisijai paprašius, Kad išvengtų dvigubo darbo ir užtikrintų kuo efektyvesnį išteklių panaudojimą, juos atlikdamas Centras atsižvelgia į jau atliktus tyrimus ir kitokios veiklos (konferencijų, seminarų, nuolatinių tyrimų, spaudinių) medžiagą, ypač gautą iš centrų ir organizacijų, su kuriomis Centras sujungtas Europos informacijos rasizmą ir ksenofobiją tinkle (Raxen). Centras taip pat rengia ekspertų susitikimus ir, jei reikia, steigia laikinas darbo grupes; d) <u>steigia visuomenei atvirus dokumentų centrus, populiarina informacinę veiklą ir skatina mokslinius tyrimus</u>; e) <u>formuluoja Bendrijai ir jos valstybėms narėms teiktinas išvadas ir nuomones</u>; f) <u>kuria būdus Bendrijos mastu duomenų lyginamumui, objektyvumui ir patikimumui gerinti</u>, nustatydamas tam tikrus rodiklius ir kriterijus, kurių dėka gaunama informacija būtų nuoseklesnė;	ir jos valstybėse narėse. a) <u>renka, registruoja, nagrinėja ir platina</u> svarbią, objektyvią, patikimą ir palyginamą informaciją bei duomenis, įskaitant valstybių narių, Sąjungos institucijų, taip pat Bendrijos ir Sąjungos organų, biurų ir agentūrų, mokslinių tyrimų centrų, nacionalinių organų, nevyriausybinių organizacijų, trečiųjų šalių ir tarptautinių organizacijų, pirmiausia Europos Tarybos kompetentingų organų, jai perduotų tyrimų ir stebėsenos rezultatus; b) <u>bendradarbiaudama su Komisija ir valstybėmis narėmis kuria duomenų palyginamumo, objektyvumo ir patikimumo gerinimo Europos lygiu metodus ir standartus</u>; c) Europos Parlamento, Tarybos arba Komisijos prašymu, kai tikslinga ir suderinama su jos prioritetais bei metine darbo programa, <u>vykdo, bendradarbiauja vykdant arba skatina mokslinius bei nuomonių tyrimus, parengiamuosius tyrimus ir galimybių studijas</u>; d) savo iniciatyva arba Europos Parlamento, Tarybos arba Komisijos prašymu <u>parengia ir paskelbia išvadas bei nuomones tam tikrų sričių teminiais klausimais</u>, skirtas Sąjungos institucijoms ir valstybėms narėms, joms įgyvendinant Bendrijos teisę; e) <u>skelbia metinę ataskaitą</u>, kurioje aptariami Agentūros veiklos sritims priklausančys pagrindinių teisių klausimai, taip pat akcentuojami geros praktikos pavyzdžiai; f) <u>skelbia temines ataskaitas</u>, pagrįstas analize,
---	---

g) <u>skelbia metinį pranešimą</u> apie rasizmo ir ksenofobijos situaciją Bendrijoje, išryškindamas pasiteisinusių praktinių priemonių pavyzdžius, ir apie paties Centro veiklą; h) <u>įkuria ir koordinuoja Europos informacijos apie rasizmą ir ksenofobiją tinklą (Raxen)</u>, sudarytą iš paties Centro pagrindinio padalinio, kuris bendradarbiauja su nacionalinių universitetų moksliniais centrais, nevyriausybėmis organizacijomis ir specializuotais centrais, įsteigtais valstybių narių organizacijų arba 7 straipsnyje minimų tarptautinių organizacijų; i) <u>remia ir skatina rengti reguliarias diskusijas</u> prie apvalaus stalo arba susitikimus su kitais jau įkurtais valstybių narių nuolatiniais patariamaisiais organais, kuriuose dalyvautų socialiniai partneriai, tyrimų centrai ir atsakingų visuomenės institucijų atstovai ir kiti asmenys arba institucijos, užsiimančios su rasizmu ir ksenofobija susijusia veikla. Centras atsižvelgia į tokių nacionalinių diskusijų ir veikiančių nuolatinių patariamųjų institucijų nustatytus faktus savo metiniame pranešime apie rasizmo ir ksenofobijos situaciją Bendrijoje.	moksliniais bei nuomonių tyrimais; g) <u>skelbia savo veiklos metinę ataskaitą</u>; ir h) <u>rengia ryšių strategiją ir skatina dialogą su pilietine visuomene</u>, kad padidintų visuomenės informuotumą apie pagrindines teises ir aktyviai skleistų informaciją apie savo veiklą.
---	---

Apibendrintai galima teigti, esminis skirtumas tarp EUMC ir FRA tikslų ir uždavinių yra tai, kad EUMC veikė konkrečiai rasizmo, ksenofobijos ir antisemitizmo srityje, tuo tarpu FRA veikla apima bendrai pagrindinių teisių sritį.

Taip pat buvo numatyta, kad tiek EUMC, tiek FRA veikia neperžengdami Bendrijos kompetencijos ribų, teikia pagalbą atitinkamoms Bendrijos ir jos valstybių narių institucijoms. EUMC ir FRA renka ir analizuoja objektyvią, patikimą ir lyginamąją informaciją, duomenis bei tyrimų rezultatus, kuriuos teikia moksliniai tyrimo centrai, valstybės narės, Bendrijos institucijos, tarptautinės organizacijos bei nevyriausybinės organizacijos ir t. t.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad EUMC numatė skatinti rengti reguliarias diskusijas, susitikimus su kitais jau įkurtais valstybių narių nuolatiniais patariamaisiais organais, kuriuose dalyvautų socialiniai partneriai, tyrimų centrai ir atsakingų visuomenės institucijų atstovai ir kiti asmenys arba institucijos, užsiimančios su rasizmu ir ksenofobija susijusia veikla, FRA taip pat numato skatinti dialogą su pilietine visuomene, siekiant padidinti visuomenės informuotumą apie pagrindines teises.

Taigi, kai toliau darbe kalbėsime apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką Lietuvoje, verta turėti prieš akis tą uždavinių spektrą, kurį siekė vykdyti tiek EUMC, tiek FRA³⁵. Tai leistų matyti galimas, potencialias užduotis, kurias turėtų kelti sau Lietuvos institucijos, atsakingos už etninių mažumų teisių apsaugą, etninio nepakantumo prevenciją ir t. t.

³⁵ Lietuvoje nuo 2004 m. Europos rasizmo ir ksenofobijos stebėjimo centro (EUMC) nacionaliniu centru, o nuo 2007 m. kovo 1d. – jau Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) nacionaliniu centru atviro konkurso būdu tapo Socialinių tyrimų instituto **Etninių tyrimų centras (ETC)**, kurio pagrindinė veikla: tai mokslas ir tyrimai, kurie apima etniškumo ir modernaus nacionalizmo studijas, etninės struktūros, etninių grupių adaptacijos, diasporų bei etninio nepakantumo (įskaitant rasizmo ir ksenofobijos) analizę. ETC stebi ir nagrinėja etninių mažumų, migrantų, pabėgėlių ir kitų pažeidžiamų grupių padėtį, renka ir analizuoja duomenis apie nepakantumo apraiškas: iš valstybinių institucijų, ir iš nevyriausybinių organizacijų. Bendradarbiaujant su EUMC, o nuo 2007 m. kovo 1d. su FRA rengiamos ataskaitos apie rasizmą, antisemitizmą ir kitas etninio nepakantumo formas; taip pat ruošiamos specializuotos studijos atskirų grupių diskriminacijos klausimais. // www.ces.lt/list.php?strid=3142&id=3705

2. ANTISEMITIZMO IR KSENOFOBIJOS PREVENCIJOS POLITIKA LIETUVOJE

2. 1. Reglamentavimas

Asmenų lygybė, lygiateisiškumas bei nediskriminavimas yra kertiniai laisvos ir demokratinės visuomenės principai, pamatinės vertybės, kuriuos užfiksuotos kiekvienos demokratinės valstybės nacionalinėje teisėje. Taip pat ir 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatomas asmenų lygybės principas, draudimas žmones diskriminuoti, jos 29 straipsnis skelbia: „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu.“³⁶ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatyme³⁷ priimtame 1989 m. lapkričio 23 d., atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, įstatymas pripažintas galiojančiu Lietuvos Respublikoje, teigiama, kad „Lietuvos TSR visiems savo piliečiams, nepriklausomai nuo jų tautybės, garantuoja lygias politines, ekonomines ir socialines teises bei laisves, pripažįsta tautinį identiškumą, kultūros tęstinumą, skatina tautinę savimonę bei jos saviraišką.“³⁸ Tautinių mažumų įstatymas tuomet buvo pirmas ir vienintelis tokio pobūdžio dokumentas Rytų Europoje.³⁹

Galima teigti, kad teisinė etninių santykių raida Lietuvoje fiksuoja tolerantiškas valstybės nuostatas tautinių mažumų atžvilgiu, t. y. įstatymai *de jure* numato ir apibrėžia tautinėms mažumoms palankias teises. Nėra nustatyta, kad būtų esminių neatitikimų tarp Lietuvos įstatymų ir tarptautinės teisės normų tautinių mažumų apsaugos srityje, nors negalima teigti, kad tautinių mažumų teisės visiškai užtikrinamos ir įgyvendinamos.⁴⁰ Kas buvo konstatuota ir ES Tarybos patvirtintoje 2008 metų lapkričio 25 d. ES metinėje žmogaus teisių ataskaitoje, kad teisės aktai dėl tautinėms mažumoms priklausančių asmenų

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274999&p_query=&p_tr2=

³⁷ Verta pažymėti, kad 2009 m. gegužės 27 d. Žmogaus teisių komitetas pabaigė Tautinių mažumų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto svarstymą, kuris užtruko dėl galimos kolizijos tarp Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei Valstybinės kalbos įstatymo.

<http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=30504>

³⁸ Tautinių mažumų įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18856

³⁹ Kasperavičius A. P., Biveinis P. Tautiniai santykiai Lietuvoje 1988–1992 metais // Lietuvos istorijos studijos (Mokslo darbai), 2007, Nr. 20, p. 64-84 // www.if.vu.lt/files/LIS%20serveris/LietuvosIstorijosStudijosNo20.pdf

⁴⁰ Lankauskas M. Tautinių mažumų teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 290-302

apsaugos iš esmės yra priimti, tačiau atsiliekama juos įgyvendinant. Mažumoms nėra visapusiškai atstovaujama politiniame ir socialiniame gyvenime ir išlieka diskriminacija.⁴¹

Lietuvoje tautinių mažumų politiką formuoja ir įgyvendina Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, kurio vieni iš svarbiausių uždavinių yra: dalyvauti formuojant ir įgyvendinant valstybinę tautinių santykių darnumo politiką, laiduojančią tautinių mažumų teisėtų interesų ir poreikių tenkinimą, tautinio tapatumo saugojimą, taip pat sudarančią sąlygas jiems visapusiškai dalyvauti šalies visuomeniniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime, ugdyti jų pilietiškumą, toleranciją, nepakantumą tautinės nesantaikos kurstymui; analizuoti rasizmo, ksenofobijos apraiškas, jų priežastis, pasekmes ir poveikį, teikti informaciją visuomenei, rengti ir skatinti diskusijas ir susitikimus šiais klausimais.⁴²

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad dabartinę Lietuvos tautinių mažumų politikos kryptį galima charakterizuoti kaip „oficialų pliuralizmą“, kai siekiama apsaugoti tautinių mažumų teises ir garantuoti jų savitumo išlaikymą, kad Lietuvos valstybės etninių santykių politika laiduoja tautinių mažumų kultūrų, kurios vertinamos kaip neatskiriamos Lietuvos kultūros dalis, vystimąsi. Šitokia oficiali pozicija atitinka Europos Sąjungos principinę nuostatą – vienybė įvairovėje.⁴³ Visgi ne viskas yra idealu, Doudou Diene, Jungtinių Tautų specialusis pranešėjas šiuolaikinių rasizmo, rasinio diskriminavimo, ksenofobijos ir susijusios netolerancijos formų klausimais, 2008 m. kovo 19 d. pateiktoje ataskaitoje rekomendavo Lietuvai sustiprinti veiklą, skirtą kovai su rasizmu ir diskriminacija bei remti demokratinį daugiakultūriškumą.⁴⁴

Galima teigti, kad teisės normos nubrėžia tik oficialų, formalų nusistatymą antisemitizmo ar ksenofobijos atžvilgiu, jos nėra nukreiptos kovoti su socialinėmis baimėmis, kurios žadina neapykantą. Norminiai aktai, vargu, ar gali priversti etnines grupes pradėti kultūrų dialogą. Tik tolerancijos kultūra bei visuomenės branda gali įveikti ksenofobijos apraiškas, kurios dažnai slepia neapykantą ne tik svetimai etninei grupei, bet ir savajai. Kaip teigia prof. Antanas Andrijauskas, kalbėdamas apie kultūrinį pliuralizmą, kad „prasmingas dialogas su kita kultūra bei jos dvasinėmis vertybėmis įmanomas tik tada, kai abi pusės gerbia vieną kitą ir to dialogo nevengia. Atsainus požiūris į kitas kultūras ir perdėtas susižavėjimas savąja, aklas jos aukštinimas irgi teliudija dvasinį nesubrendimą. Nesuvokus kitų tautų vertybių neįmanoma įvertinti nė savosios galimo įnašo į pasaulinę kultūrą. Be to, kitų kultūrų niekinimas

⁴¹ Rasizmas, ksenofobija, nediskriminavimas ir pagarba įvairovei // ES metinė žmogaus teisių ataskaita – 2008 m. // <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.lt08.pdf>

⁴² Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės NUOSTATAI // <http://www.tmid.lt/departamentas/veikla/nuostatai/>

⁴³ Gelumauskas E. Tautinės mažumos Lietuvoje / <http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=965>

⁴⁴ Nacionalinė antidiskriminacinė programa 2009 – 2011 / http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342654&p_query=Nacionalin%EB%20antidiskriminacin%EB%2009%962011%20met%F8%20programa&p_tr2=2

dažnai glaudžiai susijęs su panieka savajai etninei tradicijai⁴⁵. Kaip teigia sociologas Romualdas Grigas, kad „monologinė“ kultūra veda prie individualizacijos, prie sprendimų nevisavertiškumo, prie susiskaldymo, sociumą sudarančių segmentų sąveikos slopinimo, kartu ir prie palankesnių sąlygų plisti įvairaus pobūdžio deviacijai.⁴⁶ Pastebima, kad šiuolaikinis Vakarų pasaulis pereina nuo monologinės, tai pat ir dialoginės bendravimo formos prie *poliloginės* – t. y. įvairių reikšmių toleravimo, suvokimo ir priėmimo kultūros. Pradedama dominuoti konsensuso kultūra: gerokai nutolusių pozicijų suartinimo, abipusių nuolaidų darymo kultūra.⁴⁷

Taigi nepaisant deklaruojamo politinio ir juridinio lygiateisiškumo, etninių santykių klausimai neprarado savo aktualumo. Kadangi dažnai į viešą erdvę iškyla vienaip ar kitaip su etninių grupių reikalais susiję įvykiai, kurie susilaukia aktyvių diskusijų, visuomenės veikėjų, žurnalistų bei valdžios atstovų komentarų. Pačios viešosios diskusijos, politiniai veiksmai ir sprendimai formuoja vienokią ar kitokią visuomenės nuomonę ir jos išraišką, kita vertus, ir sprendimų priėmėjus veikia visuomenėje vyraujančios nuotaikos ir požiūriai.⁴⁸ Mažumų padėtis yra vienas iš atviros visuomenės rodiklių, todėl požiūrio į mažumas tyrimas yra vienas iš galimų visuomenės demokratėjimo ir atvirumo įvertinimo būdų.⁴⁹ Visgi nagrinėti etnines mažumas ir jų teises, anot Yves Plasseraud, yra labai rizikingas dalykas. Kadangi egzistuoja ne tik mažumų apibrėžimo problema, bet svarbiausia, kad su šiuo klausimų susiję istoriniai, demografiniai faktai yra labai politizuoti, jais nuolat siekia manipuluoti. Todėl nagrinėjant mažumų klausimus dėl įvairių priežasčių retai pavyksta pasiekti konsensusą⁵⁰. Kaip pastebi Benedictas Andersonas, kad šiuolaikiniame politiniame gyvenime tautiškumas tapo universaliausiu įteisinta vertybe bei, kad tautiškumas, kaip ir nacionalizmas, gali būti traktuojamas kaip tam tikri kultūros artefaktai, turintys didžiulį emocinį krūvį.⁵¹ Visa tai sąlygoja etninių mažumų santykių analizės sudėtingumą.

Etninės mažumos, kaip politikos subjektas, anot Kraniausko ir Valevičiaus, sukuriamas teisinių procedūrų ir politinės reprezentacijos dėka kaip kategorija, kuri leidžia įteisinti ir pagrįsti pačios politinės sistemos veikimo principus. Etninės mažumos kaip atskiros politinės retorikos ir socialinių tyrinėjimų sąvokos vartojimas yra grindžiamas prielaida, kad ši socialinė kategorija ir jos sudėtiniai komponentai:

⁴⁵ Andrijauskas A. Kltūrinis pliuralizmas ir metacivilizacijos kontūrai / Tarptautinė konferencija Kultūrinis pliuralizmas ir taikos kultūra. – Vilnius: Viltis, 1998, p. 50

⁴⁶ Grigas R. Tarp tolerancijos ir nepakantumo / Savasties ieškojimas arba laiškai Amerikos lietuviams. – Vilnius: Margi raštai, 2004, p. 44

⁴⁷ Ibid., p. 44

⁴⁸ Rybakova K. Etninio nepakantumo ir ksenofobijos apraiškos Lietuvoje: visuomenės nuomonė // *Lietuva Europos Sąjungoje: pirmieji metai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas/Firidas, 2005, p. 82-89.

⁴⁹ Trinkūnienė I. Požiūris į mažumas ir atvira visuomenė // Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje. – Vilnius: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės, 2000, p. 67

⁵⁰ Plasseraud Y. Mažumos Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas. – Vilnius: Apostrofa, 2006, p. 42

⁵¹ Anderson B. Įsivaizduojamos bendruomenės Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą. – Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 18-19

individai ar grupės, pasižymi bendru tapatumu, tam tikru socialinio identiteto modalumu.⁵² Taigi tyrinėtojai kalbėdami apie teorines – metodologines etninių mažumų tyrinėjimų problemas, išskiria tris lygmenis, kurie padeda suprasti *etninių mažumų politikos formavimo principus* bei *juos nulemiantį visuomeninį kontekstą*. Teigiama, kad kiekvienas lygmuo apima atskiras diskurso ir diskursyvių praktikos formų sritis, kurių dėka konstruojamas *etninės politikos subjektas/objektas* bei *etninės mažumos identiteto modelis*. Tai yra:

a) *teisinis diskursas*, kuris apima įstatyminį politinį procesą reguliuojančių praktikos formų bazę. Jis oficialiai nustato socialinių santykius galios, materialių bei visuomeninių resursų paskirstymo atžvilgiu;

b) *politinis diskursas*, kuris siejamas su etninių mažumų politinio atstovavimo formavimo mechanizmais ir jų vieša reprezentacija. Čia yra formuojamas ir kristalizuojasi “etninės mažumos” identitetas;

c) *kasdienių visuomeninių praktikų lygmens reprezentacijos*, kurios apimama etninių grupių atstovų visuomeninės raiškos elementų fiksavimą ir įvardijimą remiantis vidine grupės perspektyva.⁵³

Kalbant apie juridinę bazę, galima teigti, kad ji yra suformuota, Lietuvoje *de jure* teisės normos gina asmenų, nepriklausomai nuo jų etninės priklausomybės, lygybę prieš įstatymą ir teisę į etninį tapatumą. Lietuvos valstybė įsipareigojo laikytis tarptautinių organizacijų dokumentuose įtvirtintų žmogaus teisių apsaugos normų. Kaip argumentą, kuris patvirtintų minėtus teiginius galima pateikti visą eilę ratifikuotų tarptautinių teisės aktų, konvencijų. 1994 metais Lietuva ratifikavo Europos Tarybos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. 1998 metais ratifikuota JTO konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. 2000 metais – Europos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, kurioje įsipareigojo gerbti tautinių mažumų teises, sudaryti joms sąlygas veiksmingai dalyvauti kultūriniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime bei visuomeniniuose reikaluose, nesiimti tokių priemonių, kurios keistų gyventojų santykių tose vietovėse, kuriose gyvena tautinėms mažumoms priklausantys asmenys, ir apribotų teises ir laisves, išplaukiančias iš šios Konvencijos principų. 2002 metais Lietuva prisijungė prie JTO tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto bei JTO tarptautinio socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių pakto, 2006 m. buvo ratifikuotas Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų Papildomas protokolas dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų.

Visgi Lietuvoje nėra teisės akto, konkrečios strategijos ar programos, kuri būtų skirta reglamentuoti tik tai antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką, todėl darbe analizuojamos antidiskriminacinės programos, kurių įgyvendinimo priemonės gali būti traktuojamos kaip ksenofobijos, antisemitizmo ar

⁵² Kraniauskas L., Valevičius V. Tautinės mažumos Lietuvoje ir Latvijoje: tarp politinės kategorijos ir etniškumo, 2001, p. 94 / http://www.ku.lt/sociologija/files/2001_nr.1-2.90-109.pdf

⁵³ Ibid.

kitokios etninės neapykantos prevencinės priemonės. Lygybės ir nediskriminavimo principai įtvirtinti: Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimu patvirtintoje Nacionalinėje antidiskriminacinėje 2006–2008 metų programoje; 2007 m. spalio 17 d. nutarimu patvirtintoje Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijoje; 2009 balandžio 15 d. nutarimu buvo patvirtintoje Nacionalinėje antidiskriminacinėje 2009–2011 metų programoje.

2.1.1. Tautinių mažumų politikos plėtros strategijos analizė

2007 m. spalio 17 d. nutarimu Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategiją, kurioje suformuluotas strateginis Lietuvos tautinių mažumų politikos tikslas – *siekti Lietuvoje gyvenančių asmenų, priklausančių tautinėms mažumoms, integracijos į Lietuvos visuomenę – sudaryti jiems tinkamas sąlygas gyventi, dirbti ir mokytis Lietuvoje, taip pat išsaugoti jų tapatumą ir užtikrinti tautinių santykių darną*.⁵⁴ Pasak Potašenko, etninės politikos kryptį Lietuvoje galima apibūdinti kaip „oficialaus“ pliuralizmo atmainą, kai siekiama apsaugoti asmenų, priklausančių tautinėms mažumoms, teises ir garantuoti jų savitumo išlaikymą.⁵⁵ Tačiau šių dienų Lietuvoje faktiškai gyvuoja mišri etninių mažumų politikos strategija ar strategijos: vienos tautos hegemonijos su tolerancija (*One-nation hegemony with tolerance*), iš dalies kultūrinio pliuralizmo (*Cultural pluralism*) bei vienos tautos dominavimo (*One-nation dominante*)⁵⁶. Anot Potašenko, ši mišri strategija ar strategijos, žinoma, reikalauja taikyti skirtingos mažumų apsaugos priemonės ir skirtingos rūšies toleranciją.⁵⁷

Kalbant apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką, verta atkreipti dėmesį į trečią strategijos tikslą – *užtikrinti tautinių santykių darną*. Šiam tikslui pasiekti formuluojamas toks uždavinys: *ugdyti pasitikėjimą ir tarpusavio supratimą tarp asmenų, priklausančių įvairioms tautinėms grupėms, skatinti toleranciją, tobulinti kovos su rasizmu ir tautine diskriminacija politiką*.⁵⁸ Strategijos įgyvendinimo 2007–2010 metų priemonių plane konkrečiai šiam uždaviniui įgyvendinti numatytos šešios

⁵⁴ Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija / http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=Tautini%F8%20ma%FEum%F8%20politikos%20pl%EBtros%20iki%202015%20met%F8%20strategijoje%20&p_tr2=2

⁵⁵ Potašenko G. Daugiatautė Lietuva: Lietuvos etninių mažumų istorija. Vilnius: Šviesa, 2008, p. 145

⁵⁶ Gowland D., Dunphy R., Lyhe C. The European Mosaic. Contemporary Politics, Economics and Culture. Third edition. Prentice Hall, 2006, 475

⁵⁷ Potašenko G. Daugiatautė Lietuva: Lietuvos etninių mažumų istorija. Vilnius: Šviesa, 2008, p. 145

⁵⁸ Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija / http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=Tautini%F8%20ma%FEum%F8%20politikos%20pl%EBtros%20iki%202015%20met%F8%20strategijoje%20&p_tr2=2

priemonės⁵⁹, kai kurios iš jų gali būti vertinamos kaip prevencinės priemonės, kurios leistų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje:

6.1. *Kasmet teikti apdovanojimą žiniasklaidos atstovams už tolerancijos skleidimą ir teigiamo tautinių mažumų įvaizdžio kurimą;* (įvykdymo terminui 2007–2010 preliminariai buvo numatyta po 5 tūkst. litų kasmet)

6.2. *Organizuoti įvairių socialinių ir profesinių grupių neformalųjį švietimą tautinių mažumų klausimais;* (įvykdymo terminui 2007–2010 preliminariai buvo numatyta po 2 tūkst. litų kasmet)

6.3. *Kurti švietėjiškų filmų ciklus apie tautines mažumas;* (įvykdymo terminui 2007–2010 preliminariai buvo numatyta po 15 tūkst. litų kasmet)

6.4. *Informuoti visuomenę apie rasinės ir tautinės netolerancijos ir diskriminacijos žalą, puoselėti tautinę toleranciją per švietimą, žiniasklaidą, nevyriausybinės organizacijas;* (įvykdymo terminui 2007–2010 preliminariai buvo numatyta po 10 tūkst. litų kasmet)

6.5. *Parengti prisijungimo prie ET Europos regioninių arba mažumų kalbų chartijos galimybių studiją;* (įvykdymo terminui 2010 preliminariai buvo numatyta 10 tūkst. litų)

6.6. *Parengti ir išleisti 2 informacinius leidinius apie organizacijas, atliekančias stebėseną tautinių mažumų srityje, ir jų veiklą.* (įvykdymo terminui 2009–2010 preliminariai buvo numatyta po 5 tūkst. litų kasmet)

Numatyta, kad šių priemonių atsakingi vykdytojai yra Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės⁶⁰ – dėl visų šešių priemonių, Švietimo ir mokslo ministerija – dėl antros, trečios ir ketvirtos priemonės, bei Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba⁶¹ – dėl ketvirtos priemonės.

Visgi žvelgiant į šių priemonių finansavimą, preliminariai įvykdymo terminui 2007–2010 metams buvo numatyta iš viso tikrai 148 tūkst. litų, kai tuo tarpu, pavyzdžiui, vienai priemonei: *rinkti, saugoti ir*

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ 1989 m. buvo įkurtas Tautybių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1994 m. kovo 25 d. jis buvo reorganizuotas į Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamentą prie LR Vyriausybės, o nuo 1999 m. sausio 1 d. jis buvo reorganizuotas į Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą prie LR Vyriausybės. 2009 birželio 10 d. priimtas nutarimas reorganizuoti Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės iki 2010 m. sausio 1 d. išdalijant teises ir pareigas: Kultūros ministerijai – tautinių mažumų klausimų koordinavimo srities teises ir pareigas, Švietimo ir mokslo ministerijai – užsienio lietuvių ir tautinių mažumų švietimo srities teises ir pareigas ir Užsienio reikalų ministerijai – užsienio lietuvių reikalų koordinavimo, įskaitant neformalųjį švietimą, srities teises ir pareigas.

⁶¹ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra savarankiška institucija, atskaitinga Seimui. 2003 m. lapkričio 18 d. Seimui priėmus Lygių galimybių įstatymą, tarnybos kompetencija taip pat papildyta draudimo diskriminuoti prežiūra ir dėl asmens rasės ir etninės priklausomybės, o pati įstaiga pavadinta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Nuo 2005 m. sausio 1 d. tarnyba taip pat tiria skundus asmenų patyrusių diskriminaciją ar priekabiavimą dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ir etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų darbe, švietimo įstaigoje ar teikiant paslaugas. Kalbant apie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbą, reiktų pažymėti, kad 2008 m. ši tarnyba iš viso ištyrė 222 skundus dėl galimų lygių teisių pažeidimų, iš jų 28 skundus dėl diskriminacijos rasės ir etninių pagrindų. // <http://www.lygybe.lt/?pageid=3>

populiarinti Lietuvos tautinių mažumų folklorą ir etnografiją preliminariai įvykdymo terminui 2007–2010 metams buvo numatyta dvigubai daugiau iš viso 300 tūkst. litų. Tai liudija, koks santykinai nedidelis dėmesys tautinių mažumų politikos plėtros strategijoje skiriamas skatinti toleranciją, tobulinti kovos su rasizmu ir tautine diskriminacija politiką. Toliau pateiksime Nacionalinės antidiskriminacinės 2006 – 2008 metų programos analizę iš etninio nepakantumo prevencijos politikos perspektyvos.

2.1.2. Nacionalinės antidiskriminacinės 2006 – 2008 metų programos analizė

Pirmoji Nacionalinė antidiskriminacinė 2006–2008 metų programa buvo priimta, atsižvelgiant į Europos Tarybos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija trečiosios ataskaitos apie Lietuvą⁶², priimtos 2005 m. birželio 24 d., rekomendacijas, kuriose buvo nurodyta būtinybė tinkamai įgyvendinti esamus įstatymus prieš rasizmo apraiškas, taip pat ir rasinės neapykantos kurstymą, sureguliuoti baudžiamuosius įstatymus prieš rasistinį nusikalstamumą, imtis kitų priemonių, įskaitant ir Lietuvos visuomenės informavimą apie diskriminaciją ir būtinumą su ja kovoti⁶³.

Šia antidiskriminacine programa buvo siekiama – užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principą, nuostatų įgyvendinimą, ugdyti visuomenės toleranciją, informuoti visuomenę apie teisę į lygybę ir nediskriminaciją, lygių teisių gynimo priemones ir galimas diskriminacijos apraiškas.⁶⁴ Kalbant apie etninės neapykantos prevenciją, reikia atkreipti dėmesį į tokias programos įgyvendinimo priemones, kaip: *1.4. Parengti ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateikti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo projektą, kuriame rasiniai motyvai būtų nurodyti kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė*⁶⁵; *3.8. Parengti ir skleisti informaciją apie diskriminaciją, taip pat rasinę, žmogaus teisių gynimo būdus*; *3.9. Parengti ir skleisti informaciją apie 2001 metais Pasaulinėje konferencijoje prieš rasizmą, rasinę diskriminaciją, ksenofobiją ir susijusią netoleranciją priimtą deklaraciją ir veiksmų planą (Durbano deklaracija ir veiksmų planas)*; *4.9. Mokyti teisėjus taikyti tarptautinius teisės aktus, taip pat Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos*

⁶² ECRI Trečioji ataskaita apie Lietuvą 2005-06-24 // LTU-CbC-III-2006-2-LTU[1].pdf // http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/library/publications_en.asp

⁶³ Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra // Nusikalstomų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, tautinės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo, ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimas 2008-12-31 Nr.12.14-41 // www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=uJQexCkQIfk=&tabid=221

⁶⁴ Nacionalinė antidiskriminacinė programa 2006 – 2008 / http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=282802&p_query=&p_tr2=

⁶⁵ Verta pažymėti, kad 2009 m. birželio 08 d. LR Seimas priėmė Baudžiamojo kodekso 60, 129, 135 ir 138 straipsnių papildymo įstatymą, kuriuo papildė 60 straipsnio 1 dalį 12 punktu: „12) veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.“ Tai laikoma atsakomybę sunkinančia aplinkybe. Nr. *XI-303*, 2009-06-16, *Žin.*, 2009, Nr. 77-3168 (2009-06-30)

panaikinimo, Europos Sąjungos ir nacionalinius teisės aktus, draudžiančius diskriminaciją; 4.10. Mokyti advokatus taikyti tarptautinius teisės aktus, taip pat Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, Europos Sąjungos ir nacionalinius teisės aktus, draudžiančius diskriminaciją⁶⁶ ir kitos priemonės. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šioms priemonėms nebuvo numatytas preliminarus lėšų poreikis, kas liudija politinio dėmesio etninio nepakantumo prevencijai trūkumą. Verta atkreipti dėmesį, kad Nacionalinėje antidiskriminacinėje 2009–2011 metų programoje šis priemonių sąrašas yra praplėstas, numatyta rengti testinį mokymą: teisėjams; prokurorams, prokuratūros stažuotojams ir prokuratūros tarnautojams; policijos pareigūnams; Valstybės saugumo departamento pareigūnams. Bet vėlgi ne visoms priemonėms, kurios būtų efektyvios, numatytas finansavimas. Toliau pateiksime Nacionalinės antidiskriminacinės 2009 – 2011 metų programos analizę iš etninio nepakantumo prevencijos politikos perspektyvos.

2.1.3. Nacionalinės antidiskriminacinės 2009 – 2011 metų programos analizė

2009 m. balandžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Nacionalinę antidiskriminacinę 2009–2011 metų programą, kuria, galima sakyti, siekiama kompleksinių, plataus spektro dalykų: visų pirma, ugdyti pagarbą žmogui, antra, užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principą, nuostatų įgyvendinimą, trečia, didinti teisinį sąmoningumą, ketvirta, tarpusavio supratimą ir toleranciją lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, bei penkta, informuoti visuomenę apie diskriminacijos apraiškas Lietuvoje ir jos neigiamą poveikį tam tikrų visuomenės grupių galimybėms lygiomis sąlygomis aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje, lygių teisių gynimo priemonės.⁶⁷ Visam tam pasiekti programoje formuluojami šeši uždaviniai:

„19.1. išanalizuoti, prireikus tobulinti nediskriminacijos teisinę bazę ir numatyti priemones jos nuostatoms veiksmingai įgyvendinti;

19.2. atlikti diskriminacijos srities tyrimus, apžvalgas, studijas;

19.3. organizuoti antidiskriminacinės visuomenės informavimo ir švietimo kampanijas;

19.4. rengti seminarus, mokymą, kitas švietėjiškas priemones antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos žmogui ugdymo klausimais;

19.5. aktyvinti nevalstybinių organizacijų, ginančių žmogaus teises, veiklą;

⁶⁶ Nacionalinė antidiskriminacinė programa 2006 – 2008 /

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=282802&p_query=&p_tr2=

⁶⁷ Nacionalinė antidiskriminacinė programa 2009 – 2011 /

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342654&p_query=Nacionalin%EB%20antidiskriminacin%EB%2009%962011%20met%F8%20programa&p_tr2=2

19.6. stiprinti internete skelbiamos informacijos, skatinančios netoleranciją ir kurstančios neapykantą įvairioms žmonių grupėms, kontrolę.“⁶⁸

Šiems uždaviniams įgyvendinti numatytas platus priemonių planas, atsakingos institucijos, įvykdymo terminai bei preliminarus lėšų poreikis.

Vėlgi pirmo uždavinio – išanalizuoti ir jei reikalinga patobulinti antidiskriminacinę teisinę bazę bei numatyti priemones antidiskriminacinėms nuostatomis veiksmingai įgyvendinti, įgyvendinimo priemonėms įvykdymo terminui preliminarus lėšų poreikis nėra numatytas, todėl neaišku ar šis uždavinys iš viso gali būti efektyviai realizuotas.

Kalbant apie antrą uždavinį, kad reikia atlikti diskriminacijos srities tyrimus, apžvalgas bei studijas, galima išskirti tokias įgyvendinimo priemones⁶⁹, kurios gali būti vertinamos kaip susijusios su etninės tolerancijos skatinimu bei nepakantumo prevencija:

2.2. Atlikti bendrojo lavinimo mokyklų mokymo priemonių tolerancijos ir daugiakultūrio ugdymo turinio analizę, parengti rekomendacijas, kaip ją tobulinti (įvykdymo terminui 2010–2011 metais preliminariai numatyta po 25 tūkst. litų kasmet);

2.3. Atlikti užsienio valstybių patirties, kaip skatinti rasinę toleranciją, analizę (įvykdymo terminui 2010–2011 metais preliminariai numatyta po 30 tūkst. litų kasmet);

2.5. Atlikti 3–12 metų vaikų tolerancijos įvairioms socialinėms grupėms ir galimų diskriminacijos apraiškų bendrojo lavinimo mokyklose tyrimus (įvykdymo terminui 2009–2010 metais preliminariai numatyta po 30 tūkst. litų kasmet);

2.8. Sistemingai nacionaliniu lygmeniu rinkti informaciją, suskirstytą pagal lytį, apie diskriminacijos rūšis, apraiškas, priežastis ir poveikį, ypač švietimo, užimtumo, sveikatos apsaugos srityse, taip pat informaciją, susijusią su galimybėmis dalyvauti visuomeniniame gyvenime, ir visų formų smurto apraiškas (įvykdymo terminui 2009–2011 metais preliminariai numatyta po 100 tūkst. litų kasmet);

2.9. Atlikti visuomenės nuostatų kitimo ir diskriminacijos priežasčių tyrimą siekiant palyginamumo, atsižvelgti į jau atliktus tyrimus, taikomus rodiklius (įvykdymo terminui 2011 metais preliminariai numatyta 200 tūkst. litų. Reikia atkreipti dėmesį, kad ši priemonė bus įgyvendinama finansuojant konkurso būdu atrinktus projektus pagal 2007–2013 metų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis.).

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid.

Likusioms šio uždavinio priemonėms, kurios būtų galima sieti su etninės tolerancijos skatinimu bei nepakantumo prevencija, įvykdymo terminui preliminarus lėšų poreikis nėra numatytas.

Trečiam uždaviniui – organizuoti antidiskriminacines visuomenės informavimo ir švietimo kampanijas, priskiriamos tokios įgyvendinimo priemonės⁷⁰, kurios gali būti traktuojamos kaip susijusios su etninės tolerancijos skatinimu bei nepakantumo prevencija:

3.1. Parengti ir įgyvendinti priemonės (leidiniai, plakatai, reklaminiai klipai, televizijos ir radijo laidos, mokymas ir kita), skirtas tolerancijai darbo rinkoje ugdyti (įvykdymo terminui 2009 metais preliminariai numatyta po 500 tūkst. litų, 2010 metais preliminariai numatyta po 1900 tūkst. litų, 2011 metais preliminariai numatyta 1900 tūkst. litų. Reikia atkreipti dėmesį, kad ši priemonė bus įgyvendinama finansuojant konkurso būdu atrinktus projektus pagal 2007–2013 metų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis.);

3.2. Organizuoti ir vykdyti novatoriškas reklamines priemones antidiskriminacijos klausimu (įvykdymo terminui 2010 metais preliminariai numatyta 500 tūkst. litų);

3.3. Organizuoti toleranciją ir kitų kultūrų pažinimą skatinančius renginius (įvykdymo terminui 2009–2011 metais preliminariai numatyta po 40 tūkst. litų kasmet).

Ketvirtas uždavinys numato rengti seminarus, mokymą, kitas švietėjiškas priemones antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos žmogui ugdymo klausimais. Šio uždavinio įgyvendinimo priemonės taip pat gali būti vertinamos kaip susijusios su etninės tolerancijos skatinimu bei nepakantumo prevencija:

4.1. Organizuoti švietėjiškas priemones antidiskriminaciniais klausimais bendrojo lavinimo mokyklų pedagogams (įvykdymo terminui 2010–2011 metais preliminariai numatyta po 30 tūkst. litų kasmet);

4.2. Organizuoti jaunimo asociacijų narių neformalųjį švietimą antidiskriminacijos ir tolerancijos, pagarbos žmogui ugdymo klausimais (įvykdymo terminui 2010–2011 metais preliminariai numatyta po 70 tūkst. litų kasmet);

Būtina atkreipti dėmesį, kad Nacionalinės antidiskriminacinės programos 2009 – 2011 metų įgyvendinimo priemonės 4.3., 4.4., 4.5., 4.6., kalba apie poreikį rengti tęstinį mokymą: teisėjams; prokurorams, prokuratūros stažuotojams ir prokuratūros tarnautojams; policijos pareigūnams; Valstybės saugumo departamento pareigūnams, kaip atpažinti bei teisingai vertinti rasinės, tautinės, religinės ir kitokios diskriminacijos, neapykantos, ksenofobijos atvejus, visais atvejais atsižvelgiant į lyčių aspektą,

⁷⁰ Ibid.

taip pat veiksmingai taikyti Lietuvos Respublikos įstatymus ir Europos Sąjungos teisės aktus, kurie draudžia ir reglamentuoja šiuos reiškinius, taip pat teigiama būtinybė veiksmingai taikyti Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, Durbano deklaraciją ir veiksmų planą, kurie buvo priimti 2001 metais pasaulinėje konferencijoje prieš rasizmą, rasinę diskriminaciją, ksenofobiją ir susijusią netoleranciją.⁷¹ Tai viena iš svariausių priemonių, kuri liečia teisėsaugos institucijų veiklą įvairių formų ksenofobijos prevencijoje, kadangi, galima teigti, kad nuo teisėjų, prokurorų, policijos pareigūnų bei Valstybės saugumo departamento pareigūnų kompetencijos atpažinti bei teisingai vertinti rasinės, tautinės, religinės ir kitokios diskriminacijos, neapykantos, ksenofobijos atvejus tiesiogiai priklauso šių neigiamų reiškinių prevencijos kokybė.

Visgi verta pažymėti, kad preliminarus lėšų poreikis numatytas tik tai rengti tęstinį mokymą prokurorams, prokuratūros stažuotojams ir prokuratūros tarnautojams, įvykdymo terminui 2009 – 2011 metais numatyta po 70 tūkst. litų kasmet, numatyta atsakinga vykdytoja – Generalinė prokuratūra ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.

Ketvirtam uždaviniui realizuoti taip pat numatytos šios įgyvendinimo priemonės⁷²:

4.7. *Parengti baudžiamojo proceso rekomendacijas, kaip organizuoti nusikalstamų veikų, padarytų, galimas dalykas, dėl nukentėjusiojo rasinės, tautinės, etninės priklausomybės, kalbos, tikėjimo, lyties, netradicinės seksualinės orientacijos, taip pat kitais diskriminaciniais ar ksenofobiniais motyvais, ikiteisminį tyrimą.* Šios priemonės atsakinga vykdytoja yra Generalinė prokuratūra, o įvykdymo terminas numatytas 2009 m.

4.8. *Dalyvauti Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro Tolerancijos ir antidiskriminacijos programos veikloje.* Šios priemonės atsakinga vykdytoja yra Vidaus reikalų ministerija, o įvykdymo terminas numatytas 2009 – 2011 metai, tačiau preliminarų lėšų tam nenumatyta.

4.10. *Organizuoti seminarus, konferencijas antidiskriminacijos dėl lyties, amžiaus, lytinės orientacijos, rasės ir etninės kilmės, religijos ir įsitikinimų, negalios klausimais asmenims, dirbantiems visuomenės informavimo srityje* Šios priemonės atsakinga vykdytoja yra Kultūros ministerija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, įvykdymo terminui 2009 – 2011 metais preliminariai numatyta po 50 tūkst. litų kasmet.

4.11. *Organizuoti interaktyvius renginius, neformalaus ugdymo mokymą darbdaviams, nevalstybinių organizacijų, žiniasklaidos atstovams, valstybės tarnautojams antidiskriminaciniais, tolerancijos ir pagarbos žmogui klausimais (įskaitant daugialypę diskriminaciją).* Šios priemonės atsakinga vykdytoja

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

yra Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, įvykdymo terminui 2009 – 2011 metais preliminariai numatyta po 40 tūkst. litų kasmet.

4.12. *Organizuoti konferenciją šios programos įgyvendinimo problemoms ir rezultatams aptarti.* Šios priemonės atsakinga vykdytoja yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, įvykdymo terminui 2011 metais preliminariai numatyta 30 tūkst. litų.

Penktas uždavinys numato, aktyvinti nevalstybinių organizacijų (NVO), ginančių žmogaus teises, veiklą. Šiam uždaviniui įgyvendinti numatyta priemonė: *5.1. Teisės aktų nustatyta tvarka iš dalies finansuoti nevalstybinių organizacijų, ginančių žmogaus teises, veiklos projektus.*⁷³ Šios priemonės atsakinga institucija vykdytoja yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, įvykdymo terminui 2009 metais preliminariai numatyta 103 tūkst. litų, 2010 – 2011 metais numatyta po 500 tūkst. litų kasmet. Penktas uždavinys ir jo priemonė yra svarbūs tuo, kad jie liečia pačią pilietinę visuomenę, nevyriausybines organizacijas, kurios gina žmogaus teises. Kadangi, kaip pastebima Tautinių mažumų politikos plėtros būklės analizėje atliktoje nepakantumo ir diskriminacijos srityje, Lietuvoje kol kas nėra pilietinei visuomenei būdingo visuomenės informavimo priemonių kontrolės mechanizmo, kai nevyriausybinių organizacijų atlieka visuomenės informavimo priemonių stebėseną rasinio ir tautinio nepakantumo požiūriu.⁷⁴ Be to, kaip pastebima tautinių mažumų politikos plėtros būklės analizėje atliktoje organizacinių ir administracinių gebėjimų srityje, tautinių mažumų nevyriausybinėms organizacijoms trūksta informacijos apie galimybę gauti lėšų savo veiklai, alternatyvius finansavimo šaltinius ir ilgalaikės organizacijų plėtros perspektyvas.⁷⁵ Tad nevyriausybinių organizacijų dalinis finansavimas tikrai, galima teigti, kokybiškai turėtų pagerinti pilietinės visuomenės veiklą įvairios formos ksenofobijos prevencijoje, į ką, savo ruožtu, yra atkreipę dėmesį ir ekspertų interviu antrasis ir septintasis respondentai.

Galiausiai šeštas Nacionalinės antidiskriminacinės 2009–2011 metų programos uždavinys numato, stiprinti kontrolę internete skelbiamos informacijos, skatinančios netoleranciją ir kurstančios neapykantą įvairioms žmonių grupėms. Šiam uždaviniui įgyvendinti numatyta priemonė: *6.1. Išanalizuoti esamą neteisėtą informacijos internete kontrolės sistemą ir pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jos tobulinimo – numatyti konkrečias priemones veiksmingai kontrolei atlikti siekiant*

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija / http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=Tautini%F8%20ma%FEum%F8%20politikos%20pl%EBtros%20iki%202015%20met%F8%20strategijoje%20&p_tr2=2

⁷⁵ Ibid.

*mažinti kurstymo atvejų internete.*⁷⁶ Šios priemonės atsakingos vykdytojos yra Vidaus reikalų ministerija, Ryšių reguliavimo tarnyba, Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.

Galima teigti, kad šis uždavinys ir jį įgyvendinanti priemonė yra svarbūs nepakantumo prevencijai, kadangi Generalinės prokuratūros duomenimis absoliuti dauguma nusikalstamų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei, ypač kurstymo rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais motyvais yra fiksuojami interneto erdvėje. 2008 m. iš naujai pradėtų 105 ikiteisminių tyrimų 88 ikiteisminiai tyrimai (83,8 %) yra dėl interneto vartotojų komentarų.⁷⁷ Visgi nacionalinėje antidiskriminacinėje programoje šiam uždaviniui, jį įgyvendinančiai priemonei 2009 metų įvykdymo terminui nėra numatyta preliminarų lėšų, kas liudija, kad artimiausiu laiku vargu ar galime tikėtis konkrečių priemonių, kurios bus skirtos veiksmingai kontrolei atlikti siekiant mažinti kurstančios informacijos internete kiekį.

Taigi apibendrintai galima teigti, kadangi Lietuva yra ES, JTO, ESBO valstybė narė, ratifikavusi tarptautinius teisės aktus, visa tai įpareigoja užtikrinti prevenciją bei kovą su antisemitizmu ir ksenofobija, ir ne tik. Tai išorinis veiksnys, kuris skatina formuluoti ir priimti nacionalines antidiskriminacines programas. Tad, nors Lietuvoje kol kas nėra konkrečios strategijos bei programos, kuri būtų skirta konkrečiai reglamentuoti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką, visgi yra antidiskriminacinių programų įgyvendinimo priemonės, kurios iš dalies gali būti traktuojamos kaip prevencinės priemonės, nukreiptos užkirsti kelią ksenofobijai, antisemitizmui ar kitokiai etninei neapykantai. Visgi, galima teigti, kad menkas šių priemonių finansavimas rodo politinio dėmesio esamai problemai trūkumą, kas lemia ir nepakankamą antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje.

Galima daryti prielaidą, kad laikui bėgant, ne tik dėl išorinio tarptautinių organizacijų spaudimo, bet ir augant vidiniam sąmoningumui, politinei brandai, kai tolerancija bei nediskriminacija bus vertinami politikų bei visuomenės kaip prioritetinės nuostatos, atsiras strateginė perspektyva antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikoje, kas savo ruožtu lems šios politikos gerą finansavimą.

⁷⁶ Nacionalinė antidiskriminacinė programa 2009 – 2011 / http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342654&p_query=Nacionalin%EB%20antidiskriminacin%EB%2009%962011%20met%F8%20programa&p_tr2=2

⁷⁷ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 metais ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338803&p_query=ksenofobija&p_tr2=2

2. 2. 1. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 m. ataskaitos analizė

Aiškesniam ir konkrečiam situacijos dėl etninio nepakantumo pobūdžio nusikalstamų veikų supratimui toliau analizuosime Lietuvos Respublikos prokuratūros pateiktą informaciją. 2009 m. kovo 9 dieną Lietuvos Respublikos prokuratūra pateikė „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 m. ataskaitą“. Šioje ataskaitoje antroje dalyje, kuri vadinasi „Prioritetinė prokuratūros veikla pagal atskiras nusikalstamas veikas“, septintame skyriuje pateikiama prokuratūros specialiųjų tyrimų ataskaita dėl nusikalstamos veikos asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei⁷⁸.

Galima užtikrintai teigti, kad 2008 m. smarkiai išaugo nusikalstamų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei, taip pat nusikalstamų veikų, padaromų dėl rasinės, nacionalinės, religinės ar kitokios netolerancijos arba diskriminacinių motyvų, skaičius.⁷⁹

LR Prokuratūros ataskaitoje pažymima, kad 2008 m. prokuratūroje ir ikiteisminio tyrimo įstaigose buvo atliekama 140 ikiteisminių tyrimų dėl nusikaltimų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei. Teigiama, kad 35 ikiteisminiai tyrimai pradėti ankstesniais metais, o naujai pradėti 105 ikiteisminiai tyrimai:

- 101 ikiteisminis tyrimas dėl kurstymo prieš kitos tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę;
- 2 ikiteisminiai tyrimai dėl asmenų diskriminavimo tautinės, rasinės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės;
- 2 ikiteisminiai tyrimai dėl viešosios tvarkos sutrikdymo.

LR Prokuratūros ataskaitoje išskiriami ikiteisminiai tyrimai pagal žmonių grupes:

- 67 dėl kurstymo prieš rasinę, tautinę, etninę priklausomybę (t. y. 63,8 %);
- 36 dėl kurstymo prieš netradicinę seksualinę orientaciją;
- 2 dėl kurstymo prieš asmens religijos laisvę.

Iš naujai pradėtų 105 ikiteisminių tyrimų:

- 88 ikiteisminiai tyrimai dėl interneto vartotojų komentarų (t. y. 83, 8 %);
- 1 ikiteisminis tyrimas dėl galimai kurstančio pobūdžio informacijos viešinimo politinės organizacijos tinklapyje;

⁷⁸ Baudžiamojo Kodekso XXV skyrius, Baudžiamojo Kodekso 169 – 171 str.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 metais ataskaita //

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338803&p_query=ksenofobija&p_tr2=2

- 16 ikiteisminiai tyrimai dėl viešo kurstymo gatvėje, kitoje viešojoje vietoje, leidinyje, telefone.

Atkreipiamas dėmesys, kad iš 105 naujai pradėtų ikiteisminių tyrimų daugiau nei pusė 54 pradėti prokuroro nutarimais atskyrus iš kito tyrimo, o 51 ikiteisminis tyrimas pradėtas pagal gautą pranešimą.

LR Prokuratūros ataskaitoje pažymima, kad 2008 m. pradėti 76 ikiteisminiai tyrimai dėl nusikaltimų mirusiojo atminimui – dažniausiai kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimas. Atkreipiamas dėmesys, kad duomenys Informatikos ir ryšių departamento statistikoje apie šių nusikaltimų rasinius, nacionalinius ar religinius motyvus oficialiojoje nenurodomi, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad kapinės ir viešosios mirusiųjų, nužudytųjų pagarbos vietos dažniausiai niokojamos, paniekinamos marginalinių, religiniais ar antisemitiniais principais savo veiklą grindžiančių grupių veiksmais, daroma išvada, kad šios nusikalstamos veikos turėtų būti priskiriamos prie rasistinio, antisemitinio, ksenofobinio pobūdžio ir motyvacijos nusikaltimų⁸⁰.

Toliau pateikiame du grafikus (1 ir 2 grafikas), kurios atspindi 2003 – 2008 metų laikotarpyje pradėtų ir baigtų ikiteisminių tyrimų dinamiką. Analizuojant pateiktus duomenys atkreiptinas dėmesys, kad pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl kurstymo prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę ženkliai padidėjo. Jei 2003 metais pradėta tik 4 ikiteisminiai tyrimai, tai jau 2007 metais buvo 36 ikiteisminiai tyrimai, o 2008 metais buvo pradėti net 101 ikiteisminis tyrimas, tad palyginus su 2003 metais pokytis (nuo 4 iki 101) sudaro 25,25 karto. Toks didelis pokytis leidžia manyti, kad ši dinamika atspindi ne visuomenės tolerancijos ženklius pokyčius, kiek teisėsaugos institucijų aktyvesnę veiklą, daugiau dėmesio skiriant nusikalstamų veikų, turinčių rasistinių, ksenofobinių ar kitų neapykantos motyvų, išaiškinimui, užtikrinant kvalifikuotą rasistinių, antisemitinių ar kitokių diskriminacinių apraiškų teisinį vertinimą.

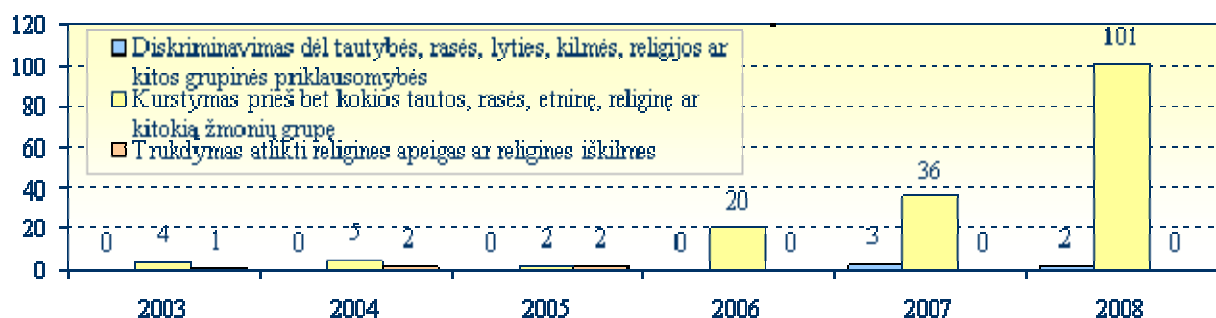
Tuo tarpu pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl diskriminavimo dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės pokytis nėra didelis: 2003 – 2006 metų laikotarpyje nebuvo pradėta nė vieno ikiteisminio tyrimo, 2007 m. pradėti tik 3 ikiteisminiai tyrimai, 2008 m. – tik 2 ikiteisminiai tyrimai. Nebuvo daug taip pat ir ikiteisminių tyrimų dėl trukdymo atlikti religines apeigas ar religines iškilmes 2003 m. buvo pradėtas 1 iki ikiteisminis tyrimas, 2004 m. ir 2005 m. buvo pradėti po 2 ikiteisminiai tyrimai, tuo tarpu 2007 m. ir 2008 m. nė vieno, kadangi ikiteisminių tyrimų skaičius nėra ženklus jokių aiškių tendencijų išskirti negalima.

Antras grafikas atspindi baigtų ikiteisminių tyrimų ir perduotų teismui dinamiką. Matome, kad dar 2003 m. nebuvo nė vieno supaprastinto proceso ar kaltinamojo akto dėl kurstymo prieš bet kokios tautos,

⁸⁰ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 metais ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338803&p_query=ksenofobija&p_tr2=2

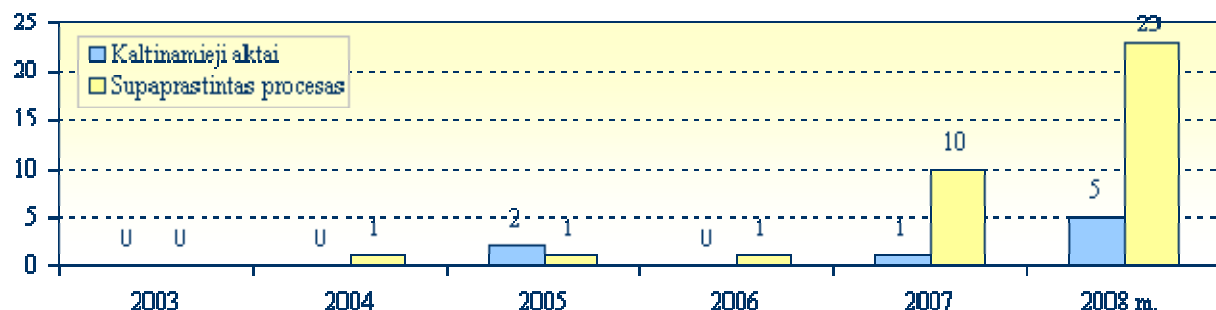
rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę; dėl diskriminavimo dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės; ar dėl trukdymo atlikti religines apeigas ar religines iškilmes. Tuo tarpu 2007 m. ir 2008 m. didžioji dauguma baigtų ikiteisminių tyrimų ir perduotų teismui baigėsi ne kaltinamaisiais aktais, bet suprastintu procesu.

1 grafikas. Pradėti ikiteisminiai tyrimai 2003–2008 m.



Šaltinis: Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 metais ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338803&p_query=ksenofobija&p_tr2=2

2 grafikas. Baigti ikiteisminiai tyrimai ir perduoti teismui 2003–2008 m.



Šaltinis: Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 metais ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338803&p_query=ksenofobija&p_tr2=2

2. 2. 2. Lietuvos Respublikos prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus apibendrinimo analizė

Toliau išanalizuosime 2008 gruodžio 31d. Lietuvos Respublikos Generalinės Prokuratūros „Nusikalstamų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo, ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimą“ Nr.12.14-41, kurį parengė Specialiųjų tyrimų skyriaus vyriausias prokuroras Rimvydas Valentukevičius.⁸¹

Apibendrinime analizuojamos ir vertinamos nusikalstamos veikos, kurios susijusios su rasine, tautine, etnine, religine, seksualine neapykanta, tokios neapykantos kurstymu, grupių ir asmenų diskriminavimu, tendencijos bei priemonės, kurios gali paveikti tokių veikų skaičių bei išaiškinimą. Atkreipiamas dėmesys, kad aptariamos kategorijos nusikalstamos veikos jų išaiškinimas ir prevencija yra svarbios ne tik visuomenei ir žmogaus teisių srityje veikiančioms institucijoms, bet ir Lietuvos valstybės tarptautiniam įvaizdžiui. Kaip teigiama apibendrinime, kad Generalinė prokuratūra yra parengusi ir pateikusi per kelis praėjusius metus apibendrintą informaciją dėl rasizmo ir ksenofobinio pobūdžio nusikalstamų veikų Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai, Vidaus reikalų ministerijai, Socialiniu tyrimu institutui, Tautiniu mažumu ir išeivijos departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, JAV ambasada, kai kurioms Lietuvos visuomeninėms institucijoms, veikiančioms žmogaus teisių užtikrinimo ir priežiūros srityje.⁸²

Taigi visų pirma, apibendrinime pastebima, kad nusikalstomų veikų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei (Baudžiamojo Kodekso XXV skyrius, Baudžiamojo Kodekso 169 – 171 str.), kitų veikų padaromų dėl rasinės, nacionalinės, religinės ar kitokios netolerancijos ir diskriminacijos motyvų skaičius ženkliai išaugo, konstatuojama nuolatinio augimo tendencija. Manoma, kad stabdyti šią tendenciją turi ne tik tiesiogiai už viešąją tvarką atsakingos teisėsaugos institucijos, bet ir prokuratūra, pažymima, kad tai turėtų būti daroma prokurorams operatyviai, kvalifikuotai ir veiksmingai taikant Lietuvos Respublikos Konstitucijos, baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymų, Lietuvos Respublikos ratifikuotų tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas.⁸³

⁸¹ Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra // Nusikalstomų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, tautinės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo, ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimas 2008-12-31 Nr.12.14-41 // www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=uJQexCkQIfk=&tabid=221

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

Antra, į ką atkreipiamas dėmesys, kad išlieka didelis neregistruotų ir neišaiškintų nusikalstomų veikų diskriminavimo dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės bei neapykantos kurstymo prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę. Pažymima, kad toks latentiškas yra ir dėl to, kad nekaupiami statistiniai duomenys⁸⁴ apie veikas, kurios padaromos dėl rasistinių, nacionalistinių ar ksenofobinių motyvų, dėl kurių ikiteisminis tyrimas yra pradėtas, atliekamas ar baigtas, veiką kvalifikuojant pagal BK straipsnius, numatančius baudžiamąją atsakomybę dėl kūno sužalojimo, plėšimo, viešosios tvarkos pažeidimo ar panašiai.⁸⁵ Dėl aptariamų veikų rasistinės, diskriminacinės ar susijusios motyvacijos nefiksavimo statistinės informacijos kaupimo ir analizės sistemoje šie atvejai vertinami kaip latentiški, todėl tikrasis tokio pobūdžio ir motyvacijos nusikalstomų veikų skaičius, paplitimas ir dinamikos tendencijos lieka iki galo neaiškūs.

Trečia, į ką atkreipiamas dėmesys tai, kad žiniasklaidoje 2007 – 2008 metais buvo vis dažniau paviešinama nusikalstomų veikų atvejų, padarytų dėl antisemitinių, kitų ksenofobijos ar diskriminacinių motyvų ar paskatų, į kuriuos ne visada operatyviai ir tinkamai reagavo ne tik policija, bet ir prokurorai. Apibendrinime teigiama, kad toks žiniasklaidos dėmesys turėtų skatinti teisėsaugos institucijas nebūti pasyviais akivaizdžių konstitucinio lygybės principo pažeidimų, neapykantos kitokiems, jų diskriminavimo ar smurto prieš juos skatinimo stebėtojais, kai tai daroma viešojoje erdvėje tiek gatvėje, tiek spaudoje, internete, televizijoje, radijuje ir t. t.⁸⁶

Iš ankstesnės prokuratūros veiklos 2008 m. ataskaitos analizės matėme, kad pastebima ikiteisminių tyrimų dėl nusikaltimų asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei augimo tendencija. Svarbu pažymėti, kad apibendrinime atkreipiamas dėmesys į dėsningumą, kuris paaiškėjo įvertinus Generalinės prokuratūros turimus ir teritorinių prokuratūrų pateiktus duomenis. Tai, kad policijos pareigūnų sprendimais, kaip pagrindinės ikiteisminio tyrimo institucijos, ikiteisminiai tyrimai dėl minėtų nusikalstomų veikų buvo pradėti itin retai (visais kitais atvejais ikiteisminį tyrimą pradėjo prokurorai): 2008 m. iš pradėtų 99 ikiteisminių tyrimų policijos įstaigos pradėjo 5 ikiteisminius tyrimus, 2007 m. iš 39 ikiteisminių tyrimų – 4 ikiteisminius tyrimus, 2006 m. iš 20 ikiteisminių tyrimų – 3 ikiteisminius tyrimus, 2005 m. iš 4 ikiteisminių tyrimų – 1 ikiteisminį tyrimą.⁸⁷ Taip pat apibendrinime konstatuojamas dar vienas dėsningumas tai, kad absoliučią daugumą procesinių sprendimų dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo priėmė Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus prokurorai (42 pradėti ikiteisminiai tyrimai,

⁸⁴ duomenys turėtų kaupti Informatikos ir ryšių departamentas prei Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (IRD)

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra // Nusikalstomų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, tautinės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo, ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimas 2008-12-31 Nr.12.14-41 //

www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=uJQexCkQIfk=&tabid=221

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

49 ikiteisminiai tyrimai, procesiniu sprendimu atskyrus ikiteisminį tyrimą į atskyrą), o teritorinių prokuratūrų prokurorai ikiteisminius tyrimus aptariamaisiais atvejais pradėjo itin retai: 2008 m. (per 11 mėn.) – 7 ikiteisminiai tyrimai, 2007 m. – 3 ikiteisminiai tyrimai, 2006 m. – 1 ikiteisminis tyrimas.⁸⁸ Tai leidžia teigti, kad egzistuoja valstybės teisėsaugos institucijų, kurių pareiga užkirsti kelią ksenofobijai bei kitokiai netolerancijai ar diskriminacijai, kompetencijos taikant teisės aktus, kurie nukreipti kovoti su nusikalstomomis veikomis, padaromomis dėl etninio nepakantumo ar diskriminavimo, problema.

Taigi apibendrintai galima teigti, kad Lietuvoje yra baudžiamoji teisinė bazė, kuri nukreipta kovoti su nusikalstomomis veikomis, padaromomis dėl rasinės ar etninės neapykantos, kitokios netolerancijos ar diskriminavimo, bet egzistuoja valstybės teisėsaugos institucijų, kurių tiesioginė pareiga kovoti su rasizmu, ksenofobija bei kitokia netolerancija ar diskriminacija, kompetencijos taikant teisės aktus problema (tai ypač liečia policijos pareigūnus, teritorinių prokuratūrų prokurorus). Todėl pagrįstai galima manyti, jog latentiškai egzistuoja gan didelis neregistruotų ir neišaiškintų padaromų nusikalstomų veikų skaičius. Kita problema tai, kad nevykdomas išsamus statistinės informacijos duomenų kaupimas dėl nusikalstomų veikų rasistinio, antisemitinio ar kitokio ksenofobinio pobūdžio motyvų. Galima teigti, kad visa tai kenkia antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos efektyvumui ir veiksmingumui, bei stabdo tolerancijos, kuri yra demokratinės valstybės vertybė, įsitvirtinimą Lietuvos visuomenėje.

⁸⁸ Ibid.

3. ANTISEMITIZMO IR KSENOFOBIJOS PREVENCIJOS POLITIKA LIETUVOJE: KOKYBINIS TYRIMAS

3. 1. Kokybinis tyrimo metodo taikymas

Kokybiniai tyrimai, pasak Kardelio, pasižymi lankstumu bei duomenų indukcinė analize. Būdingi kokybiniams tyrimams ir tokie savitumai, kaip kuriamasis žinių pobūdis bei holistinė analizė ir paaiškinimai. Kita svarbi kokybinių tyrimų ypatybė yra ta, kad šiems tyrimams netaikomi griežti imties tūrio reikalavimai. Kokybinių duomenų analizė remiasi analogiškais duomenų analizės metodais. Vienas jų yra nuolatinis lyginamasis metodas, kurio esmę sudaro duomenų skirstymas ir kodavimas pagal įvairias kategorijas per visą jų rinkimo laikotarpį. Vėliau kategorijos apibrėžiamos ir ieškoma tarpusavio ryšio su kitomis kategorijomis. Kitas metodas yra teiginių ir hipotezių formulavimas, remiantis išsamiai surinktais duomenimis. Galiausiai trečias analizės būdas iš visos duomenų bazės yra išrenkami duomenys, patvirtinantis tyrėjo supratimą ar suvokimą. Po to medžiaga pateikiama pasakojamosios ataskaitos forma.⁸⁹

Kokybinis tyrimas, pasak Tidikio, leidžia praplėsti tiriamą problemą, nagrinėti ją platesniu aspektu; leidžia matyti reiškinio vystimosi dinamiką; leidžia gauti įvairiapusę informaciją; padeda kurti naujas hipotezes ir t. t., visgi kokybinis tyrimas pasižymi taip pat duomenų analizės sudėtingumu; neapibrėžtumu; rezultatų apibendrinimo problema; pageidautinų rezultatų įtaka tyrimo duomenims ir t. t.⁹⁰

Siekiant analizuoti tiriamąjį objektą, reiškinį pasirinktas kokybinis tyrimas – *ekspertų interviu metodas*, kuris numatoma leisti gauti pakankamą informaciją iš kompetentingų ir patikimų asmenų apie antisemitizmą ir ksenofobiją Lietuvoje, prevencijos politiką.

Interviu, anot Kardelio, kaip atskiras tyrimo metodas, gali būti skirstomas į daugelį įvairių variantų, pradedant nuo formalizuotų (standartizuotų) interviu, kur klausimai iš anksto numatyti, iki neformalių interviu, kur klausimų seka bei jų formulavimas visiškai laisvi. Tai pat ir interviu metodo paskirtis gali būti trejopa⁹¹:

- Tiesioginė ir pagrindinė reikiama informacijai gauti;
- Priemonė iškeltai hipotezei patikrinti;

⁸⁹ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Šiauliai: Lucilijus, 2007, p. 270-275

⁹⁰ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 366

⁹¹ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Šiauliai: Lucilijus, 2007, p. 194-196

- Gali būti panaudotas kartu su kitais tyrimo metodais ir renkant informaciją, ir įvertinant kitus metodus.

Taigi pasirinktas interviu kaip vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų, kai reikiamos žodinės informacijos gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su respondentu.⁹²

Pagal pagal interviu vedimo būdą ir formą pasirinktas *pusiau standartizuotas interviu*, t. y. iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai. Pusiau standartizuoto interviu procedūra standartizuojama tik iš dalies. Ši rūšis patogi tuo, kad griežtai neformalizuojamas pašnekesys ir tarp klausėjo su respondentu būna laisvesnė atmosfera.⁹³

Klasifikuojant pagal paskirtį buvo pasirinktas *nuomonių, požiūrių, vertinimų interviu*, kuris skirtas ekspertų vertinimams, samprotavimams, jų reakcijoms į tam tikrus reiškinius, socialinės tikrovės įvykius, problemas, atskleisti.⁹⁴

Klasifikuojant pagal apklausiamųjų subjektų tipą pasirinktas *ekspertų interviu* – tai asmenys, kurie dėl savo profesinės patirties turi kompetenciją ir patikimą bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą. Iš jų tyrėjas gali gauti maksimalią ir detalią informaciją apie tiriamą objektą, aptarti ir patikrinti tyrimo hipotezes, įvertinti įvairias tyrimo metodikas, susidaryti tikslesnę tyrimo proceso programą.⁹⁵

⁹² Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 464-465

⁹³ Ibid., p. 467

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

3. 2. Kokybinio tyrimo imtis

Kokybinis tyrimas – ekspertų interviu atliktas 2009 metų kovo – rugsėjo mėnesiais su respondentais kompetetingais nagrinėjamu klausimu. Pasirinkti respondentai tiek iš valstybinių institucijų:

- Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės,
- LR Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus,
- LR Seimo Žmogaus teisių komiteto,
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos,
- Etninių tyrimų centro (ETC);

tiek ir nevyriausybinių organizacijų:

- Žmogaus teisių stebėjimo instituto (ŽTSI),
- Lietuvos žmogaus teisių centro (LŽTC).

Vietoj respondento vardo ir pavardės kokybinio tyrimo analizėje naudojamas respondento kodas, kuris nurodytas lentelėje (2 lentelė, 2 Priedas). Respondentų atsakymai buvo suklasifikuoti pagal išskirtas kategorijas. Ekspertų interviu duomenys apibendrinami ir analizuojami.

Tyrime, remiantis nagrinėjamomis sąvokomis (etninės mažumos; antisemitizmas ir ksenofobija; prevencijos politika) ir tyrimo objektu – antisemitizmas ir ksenofobija Lietuvoje, buvo sudarytas klausimynas (1 priedas). Analizėje atsakymai į šiuos klausimus grupuojami pagal: etninės mažumos; antisemitizmo ir ksenofobijos; prevencijos politikos sampratas.

Kokybinio tyrimo duomenys

3. 3. Etninės mažumos

Analizuojant, kaip respondentai vertina etninių mažumų padėtį Lietuvoje, galima teigti, kad, dauguma respondentų didelių problemų etninių mažumų situacijoje neišskyrė, visgi neneigė, kad pasitaiko neigiamų probleminių momentų, kuriuos reikia spręsti. Bet apskritai, vertindami Lietuvos etninių mažumų padėtį Europos Sąjungos kontekste, pabrėžė Lietuvos situacijos pozityvumą.

E1 respondentas išskyrė, pirma, kad Lietuva turi specifinę etninių mažumų politiką vien dėlto, kad ilgą laiką turėjo Tautinių mažumų departamentą, antra, atkreipia dėmesį, kad daugiausia buvo skiriama dėmesio politinei integracijai, politiniam lojalumui, tautinių mažumų švietimui ir kultūrai, bet visiškai nebuvo skiriama dėmesio socialinei tautinių mažumų padėčiai ir, reiškia, integracijai šitos etninės dimensijos į socialinę politiką. Respondentas pabrėžė etninių mažumų socialinės dimensijos trūkumą, šios politikos neišplėtojamą, ką susiejo su ksenofobijos problemos sprendimu.

Atsakinėdamas į antrą klausimą apie etninių procesų raidą bei tendencijas iki ir po Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą, **E1** respondentas teigia, kad *tautinių mažumų politikos svarba Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį tik mažėjo, politikų požiūriu. Ne pačios problematikos svarba mažėjo, bet pačios politikos. Šitos politikos srities politinis svoris, mažėjo politinė reikšmė.*

Kita vertus, atsakinėdamas į klausimą apie valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų bei konkrečiai žydų atžvilgiu, **E1** respondentas išskiria Lietuvos visuomenės raidoje dešiniojo radikalizmo stiprėjimą, į kurį, jo manymu, ilgą laiką buvo žiūrėta pro pirštus. Tik pernai respondento nuomone, teisėsaugos institucijos aktyviai ėmėsi reaguoti į nepakantumo kurstymą internete, buvo iškelta visa eilė bylų interneto komentatoriams. Kalbėdamas apie valdžios institucijų politiką konkrečiai žydų atžvilgiu, respondentas didesnių nesklandumų nemato: *jeigu kalbame apie Lietuvos piliečius, kurie yra žydų tautybės parama jų kultūriniai veiklai yra skiriama kaip ir kitom tautinėm grupėm. Manau, kad kažkokių didesnių nesklandumų nekyla.* Respondentas antisemitizmo problematiką nesieja su žydų grupe, kadangi *antisemitizmo problematika gali egzistuoti visai be žydų, kaip yra Lenkijoje, pavyzdžiui, žydų praktiškai nėra, antisemitizmas klesti, laikraščiai kurstantis etninę neapykantą, yra grupuotės, kurios tomis idėjomis gyvena.*

E2 respondentas etninių mažumų padėtį vertina gerai, palyginus su europiniu kontekstu, su Balkanais, bet tai nereiškia, jo manymu, kad nėra dalykų, kuriuos reikėtų spręsti ir kuriuos reikėtų

papildomai reglamentuoti. Iš tokių probleminių momentų respondentas išskyrė kalbines mažumų teises, taip pat kalbėjo apie mažumų kalbos mokėjimo, mažumų padėties darbo rinkoje ir ekonominės situacijos ryšį. Atsakinėdamas į pirmą klausimą **E2** respondentas ksenofobijos problemos neminėjo.

Atsakinėdamas į antrą klausimą apie etninių procesų raidą bei tendencijas iki ir po Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą, **E2** respondentas atkreipė dėmesį, kad *bendras fonas, kad mes esame įstoję į Europos Sąjungą yra, ir kaip įpareigoja valstybes laikytis tam tikrų principų, tas po truputį pasiekia ir piliečių sąmonę. Aš šioje vietoje matyčiau vieną problemą, kad mūsų tikriausiai nemaža dalis ir valstybės institucijų, ir teismų taip pat, ir teisėtvarkos žmonių, kurie dirba teisėtvarkos srityje, ne iki galo dar įsisąmoninama ar įvertinama tai, kad šitie reikalavimai galioja visiems ir valstybėse, ir viduje galioja. Bet tas žinojimas, arba kaip čia pasakyti, tas europinės teisės ne tai, kad inkorporavimas, bet toksai poveikis vidinei teisei kaip yra sprendžiamos šitos bylos dar nėra, dar nėra toli gražu toksai, koks turėtų būti, tas poveikis yra dar per silpnas.*

Atsakinėdamas į trečią klausimą apie valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų bei konkrečiai žydų atžvilgiu, **E2** respondentas teigia, kad yra keli aspektai. *Valstybė kaip tokia yra pakankamai sudėtingoje situacijoje, nes ji turi tą politiką formuoti, dažnai priversta atsižvelgti į tuos faktus arba tuos santykių aspektus, aš čia konkrečiai kalbu ir apie turto grąžinimą, dėl kurių sunku mūsų valstybei priimti išipareigojimus, nes tie procesai, kurie vyko tada, jie nebuvo kontroliuojami tuometinės valstybės Lietuvos, nebuvo galių, kitos valstybės sprendė tuos klausimus, čia vienas aspektas į kurį reikia atkreipti dėmesį, manyčiau sprendžiant šituos klausimus.* Kita vertus **E2** respondentas pastebi, kad visuomenėje yra tam tikros nuostatos, kurios yra diktuojamos iš vienos pusės *politiniais istoriniais resentimentais*, iš kitos pusės, tokiu nenoru grąžinti fizinį turtą kažkam tai. Teigiama, kad nėra atvirumo šiam procesui, bet tuo pačiu pastebima, kad, kai į viešąją erdvę patenka faktinė informacija, iš karto atsiranda pliūpsnis *ksenofobinių* pasisakymų, įvairiausių reakcijų, tos reakcijos atsiranda, dėl to, kad visuomenėje yra kažkokios nuostatos, kurias, respondento nuomone, įtakoja žiniasklaida, taip pat pripažįstama, *kad yra tokios nuostatos ir buitiniame lygyje ir pasitaiko tarp tų žmonių, kurie priima sprendimus.* Matoma išeitis, aiškinti, kaip yra iš tikrųjų. Kita vertus, teigia, kad patys žmonės, kurie formuoja politika, turėtų reikšti subalansuotą poziciją bei kad ta pozicija būtų objektyvizuojama, kad visuomenei būtų pateikiama objektyvi informacija, visa tai, antrojo respondento nuomone, yra sunkiai padaroma.

E3 respondentas, vertindamas valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų bei konkrečiai žydų atžvilgiu, teigia, kad jaučia šios politikos trūkumą. Institucijų darbas šioje srityje vertinamas kaip nepakankamas ir ne koordinuotas, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento darbas vertinamas kaip fragmentinis, be aišrios koncepcijos, susieto priemonių plano. *Yra, reiškia, tam tikros institucijos, kurios*

kažką dirba šioje srity, tačiau tas darbas nėra pakankamas ir nėra gerai koordinuotas. Reiškia, yra Mažumų departamentas, be abejo, kuris rūpinasi tautinių mažumų klausimais, bet jisai juo labiau naikinamas, tai praktiškai darbas jame yra sustojęs. Be to anksčiau jis buvo fragmentinis, be aiškos kokios koncepcijos, vizijos, susieto priemonių plano. Tai vienas dalykas. Kitas dalykas yra Lygių galimybių tarnyba, kuri nagrinėja skundus dėl diskriminacijos, tame tarpe ir dėl tautybės, dėl religijos, kas liestų ir žydų tautinę mažumą, tačiau, kiek man žinoma, skundų yra mažai arba jų nėra visai dėl žydų, aš negirdėjau nė vieno skundo, kad žydai kreiptųsi dėl diskriminacijos, dėl tautybės. Respondentas teigia, kad problema tikrai egzistuoja. Mūsų stebėjimai rodo, kad nepakantumas Lietuvoje ryškiai išeina į viešumą. Noriu šitą pabrėžti, išeina į viešumą, jis visada buvo, bet buvo toks latentinis. Dabar mes vis įsidrašiname kalbėti viešai apie tai, kalbėti labai nepakančiai, kurstyti neapykantą, aplamai, bet kokiam kitoniškumui, tame tarpe ir žmonėms kitos rasės, kitos tautybės ir kitos religijos. Labiausiai įtakojamos dvi tautinės grupės, t. y. romai ir žydai.

E3 respondentas teigia, kad kažkokios valstybinės institucijos, kuri būtų atsakinga už žmonių laisvių monitoringą, kas darosi elektroninėje erdvėje irgi nėra. Respondentas pažymi, kad Lietuvoje nėra žmogaus teisių apsaugos nacionalinės politikos platesne prasme, tiek vienos nacionalinės žmogaus teisių apsaugos politikos šiais konkrečiais klausimais, taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad Lietuvoje nėra vienos institucijos ar pareigūno, kuris tai koordinuotų ir būtų už tai atsakingas.

E5 respondentas atsargiai vertina valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų bei konkrečiai žydų atžvilgiu, iš principo didelių neigiamų ženklų nemato. Teigia, kad iš įstatymų leidybos pusės, Tautinių mažumų įstatymas realiai, kažkiek jau yra ir pasenęs, bet šiam sudėtinga priimti pataisymus, respondento nuomone, dėl to, kad skirtingos tautinės mažumos turi skirtingų, specifinių interesų, kad jos nėra vieningos siekdamos savo teisių apsaugos. Todėl įstatymo leidyba šioje srityje, respondento nuomone, yra kažkiek sustojusi, *realiai tas įstatymas netobulėja. Ta prasme, kad jisai negali apginti tik vienos grupės arba labiau vienos, o ne kitų.* O nuo įstatymo leidybos priklauso ir sklandus vykdomosios valdžios veikimas, *vykdomosios valdžios pareiga, aišku, įgyvendinti įstatymo leidėjo duotas funkcijas, tai šiuo atveju jie daug ir negali ir padaryti, realiai verčiasi su tuo esamu įstatymu, taip kaip jau yra.* Visgi respondentas pažymi, kad bet kuriuo atveju vyriausybė turėtų vykdyti savo įsipareigojimus restitucijos klausimais, ir mano, kad laikui bėgant šis klausimas bus išspręstas.

E6 respondentas etninių mažumų padėtį Lietuvos visuomenės vidaus problemų kontekste vertina vidutiniškai. Jis pastebi, kad nors ir nedidelės, bet problemos yra. Visgi vertindamas etninių mažumų padėtį tarptautiniame kontekste, Europos Sąjungos kontekste, situaciją Lietuvoje vertina kaip labai gerą. Respondentas kaip pagrindinę etninių mažumų padėties problemą išskiria romų tautybės žmonių

integraciją į visuomenę. Kalbėdamas apie kitas tautines mažumas problemų neišskyrė, išskyrus „buitines problemas“.

E6 respondentas vertina valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų bei konkrečiai žydų atžvilgiu normaliai, kažko išskirtinėsnio teigia nematantys. *Na, o sukonkretinant būtent dėl žydų tautinės mažumos Lietuvoje, reikia pripažinti, kad praktiškai iš viso nėra problemų. Tai yra nedidelė tautinė mažuma ir kalbant tik apie vienoj ar kitoj žiniasklaidos priemonėj parašytą vieną kitą piktą straipsnį, kas yra gėdinga ir manau žiniasklaida turėtų atsiprašyti, reaguoti ir savo kolegas kiti turėtų pasmerkti dėl tokių dalykų, ir net neiššaukia mūsų visuomenėje negatyvaus reiškinių, kad nuo to prasidėtų vertinimai, kažkokie piketai, mitingai, žodžiu, socialinių problemų neiššaukia vienas kitas toksai straipsnis.* Respondentas atkreipė dėmesį į konkrečią problemą dėl Šnipiškių žydų senųjų kapinių, šita problema susilaukė labai nevienareikšmiškų vertinimų. Respondento manymu, jokios problemos čia nebuvo, o pačią problemą inicijavo ne Lietuvos žydų tautinė mažuma, o pirmiausiai JAV, taip pat ir Izraelio žydų bendruomenės. Respondentas pastebi, jog dėl šios problemos visuomenėje tarp Lietuvos žydų tautinės mažumos ir lietuvių kaip daugumos jokio susipriešinimo nebuvo.

E7 respondentas etninių mažumų padėtį Lietuvoje vertina, Europos Sąjungos kontekste, teigiamai, tai grindžia teisine baze, kad yra užtikrintos visos teisės. Didelių, labai ryškių problemų neišskyrė. Iš tokių probleminių momentų respondentas atkreipė dėmesį į politikų delsimą, neapsisprendimą dėl Tautinių mažumų įstatymo naujos redakcijos, kas sukelia, respondentu manymu, kažkokių neatitikimų, kolizijų su Europos tarybos tautinių mažumų apsaugos konvencija.

E7 respondentas, vertindamas valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų bei konkrečiai žydų atžvilgiu, atkreipė dėmesį į žydų turto restitucijos klausimą. Respondentas pozityviai vertina teigiamus poslinkius šioje sudėtingoje srityje, ir mano, kad nuosavybės grąžinimas turės teigiamų rezultatų: tiek kultūriniam abiejų tautinių grupių dialogui, tiek ekonominėje plotmėje, investicijų pritraukime.

Apibendrintai galima teigti, kad etninių mažumų padėtį Lietuvoje dauguma respondentų vertina teigiamai, turėdami omenyje, Europos kontekstą. Kažkokių didelių neigiamų etninių procesų, tendencijų iki ir po Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą neišskyrė. Visgi, ką galima pažymėti, kad respondentai, kurie atstovauja nevyriausybines organizacijas, daug kritiškiau vertina valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų atžvilgiu, nei respondentai, kurie priklauso atsakingoms, etninių mažumų politiką vykdančioms valdžios instucijoms. Atlikus respondentų atsakymų analizę, galima teigti, kad etninių mažumų politikoje pasigendama:

- socialinės dimensijos,
- politikų dėmesio etninių mažumų problematikai,

- ❑ teisėsaugos institucijų aktyvumo,
- ❑ atviros ir subalansuotos viešosios politikų pozicijos,
- ❑ planingo ir koordinuoto institucijų darbo,
- ❑ monitoringo internetinėje erdvėje,
- ❑ žiniasklaidos geranoriškumo.

3. 4. Antisemitizmas ir ksenofobija

E1 respondentas, atsakinėdamas į klausimą, kokie veiksniai sąlygoja antisemitizmą ir ksenofobiją Lietuvoje, išskiria dvi priežasčių grupes: bendro pobūdžio, kurios būdingos ir kitoms visuomenėms bei specifinės, kurios būdingos tik Lietuvai. Pirmai grupei priklauso žmonių išsilavinimas, jų galimybės. *Žodžiu, apskritai, tai yra susiję su žmonių išsilavinimu ir galimybėmis, kad sluoksniai, kurie yra žemiau socialinėje hierarchijoje, daugiau išreiškia nepakantumą. Tokie dėsningumai yra, bet jie yra visuose šalyse.* Konkrečiai Lietuvoje antisemitizmo ir ksenofobijos plėtrą sąlygoja, anot respondento, *silpna demokratinė kultūra. Demokratinės vertybės yra silpnos. O viena iš demokratijos vertybių yra pakantumas, tolerancija ir skatinimas įvairių grupių sugyventi tarpusavyje, lygybė. Tai demokratinė kultūra yra silpna, dėl to vangiai yra reaguojama antisemitizmo apraiškas. Ir kai yra vangiai reaguojama, tai tuo pačiu joms yra sąlygos plisti.* Respondentas atkreipia dėmesį į prevencinės politikos nebuvimą, aiškių principų nebuvimą bei politinės valios nebuvimą šiuo klausimu, tai jo manymu, ir yra viena iš prielaidų, gal ne priežasčių, bet prielaidų plisti antisemitizmui ir ksenofobijai.

E2 respondentas mano, kad antisemitizmą ir ksenofobiją Lietuvoje sąlygoja istoriniai vertinimai bei trumpas laiko tarpas nuo skaudžių istorinių įvykių. Respondentas pastebi teigiamą šviečiamąją veiklą šioje srityje valstybės institucijų, pačios žydų bendruomenės, taip pat pasaulinių žydų organizacijų, Litvakų, nevyriausybinių organizacijų. Visgi taip pat pastebi, kad pati visuomenė yra nepasirengusi, egzistuoja neigiama bendra nuostata, nėra atvirumo, visuomenė yra uždara kitiems. Respondentas teigia, kad Nacionaline antidiskriminacine programa yra bandoma koordinuoti įvairių institucijų veiklą ir priemones, kurių tikslas yra mažinti arba stabdyti neigiamas nuostatas visuomenėje, kovoti su šiomis nuostatomis. Anot respondento, *čia šitoj srity ir aišku čia valstybės institucijos nelabai ką pasieks, čia nevyriausybinių organizacijos žymiai aktyvesnės, bet žinia, kad nevyriausybiniams organizacijoms funkcionuoti reikia lėšų, reikia įvairiausių instrumentų, o su šituo yra irgi gana pas mus sudėtinga. Šičia būtų galima daugiau padaryti.*

E3 respondentas, kalbėdamas apie tai, kokie veiksniai sąlygoja antisemitizmą ir ksenofobiją Lietuvoje, teigia, kad čia kompleksas įvairiausių priežasčių: *istorinės aplinkybės, demokratijos patirties*

nebuvinimas Lietuvoje ir viskas, kas siejasi su demokratija, toks ir laisvamaniškumas, žodžio laisvė ir piliečių aktyvumas, ir pliuralizmas, ir nuomonių, ir tautybių, ir rasių, ir taip toliau. Trumpai sakant daug, kas siejama su demokratija patirties mes neturime, nei iki karinės, nei juo labiau po karinės. Respondentas atkreipia dėmesį, kad tik pastaraisiais metais žmonės tikrai pradėjo skaityti, o ką mes ratifikavome, kokius dokumentus, kokias sutartis, ką mes įsipareigojome daryti. Suprato, kad, pavyzdžiui, ne vien privalumai ateina, bet ir tam tikri įsipareigojimai, ne vien teisės, bet ir tam tikros pareigos su tuo atėjusios su įstojimu į Europos Sąjungą, NATO ir apilamai integravimosi į Vakarų. <...> Trumpai sakant, būtinai reikalinga, kad mūsų politinėje darbotvarkėje būtų, žymiai didesnę vietą užimtų žmogiškoji dimensija, ne vien ekonomika, ne vien atominė energetika, ne vien kiti dalykai, ir kad požiūris į Lietuvos vystymąsi, Lietuvos raidą būtų ne technokratinis, ne ten skaičiais: tą padidinsime, įsisavinsime, tą padarysime, bet labiau humanistinis. Šito labai trūksta.

E4 respondentas, kalbėdamas apie tai, kokie veiksniai sąlygoja antisemitizmą ir ksenofobiją Lietuvoje, panašiai kaip ir ankstesni respondentai akcentuoja istorines priežastis. *Pagrindinis veiksnys yra istorinio tokio pobūdžio, o po to tas buitinis vadinamas antisemitizmas, bet vis tiek, bet kuriuo atveju sutiksit, kad jį galima sieti su pirmuoju, nes viskas glūdi tuose ištakose prieš 70 beveik metų prasidėjusiose įvykiuose ir jų vėlesniame interpretavime taip kaip, kas supranta, ir iš to kylančiose tose diskusijose, kurios virsta konfliktais kaltinimais vienos pusės vienu kitų, reiškia.*

E5 respondentas iš veiksnių, sąlygojančių antisemitizmą ir ksenofobiją, išskiria žiniasklaidą, taip pat stereotipus. *Aš, iš tikrųjų, manyčiau, kad labiausiai tą skatina tokie stereotipai visuomenėje esantys, tie, kurie yra labai gajūs, tiesą sakant, kurių šaknys nėra aiškios, bet jie yra. Ir žiniasklaida, kuri laikas nuo laiko tuos stereotipus atgaivina, primena, neleidžia jų pamiršti. Galu gale, nežabota laisvė komentarų, ir mūsų suvokimas, kad žodžio laisvė yra neribojama. Tas irgi, iš tikrųjų, kuo labiau tuo toliau tą skatina.*

E6 respondentas teigia, kad Lietuvoje antisemitizmas, ksenofobija nėra nors kažkiek didesnis, ir atsakingai tą pareiškia žinodamas, pakankamai giliai žinodamas situaciją, negu Prancūzijoje, Vokietijoje, Olandijoje, Lenkijoje, jau nekalbant apie kitas mažiau išsivysčiusias, mažiau demokratines Europos valstybes ar ten jau nekalbant apie Rusiją ir t. t. Respondentas atkreipia dėmesį, kad ksenofobijos kaip tokios valstybiniam lygmenyje visos mūsų Lietuvos visuomeniniam lygmeny jos neegzistuoja, jos nėra. *Jinai yra, vėlgi nežinau, kaip Jūs apibendrinsite mano žodžius, kad teisingai sudėliotumėt, ji aišku yra, bet ji yra labai maža, nedidelė, labai kukliam lygmeny lyginant su praktiškai bet kuria valstybe, bet kuria šalim. Anot respondento, šiandien turime kur kas rimtesnių problemų tautinių mažumų politikoje: lietuvių – lenkų santykiai, „antičigonizmas“, visgi respondentas mano, kad kalbėti apie antisemitizmą ir kovoti su antisemitizmu yra pozityvus dalykas.*

Analitiškai sisteminant respondentų atsakymus, kokie veiksniai sąlygoja antisemitizmą ir ksenofobiją Lietuvoje, galima teigti, kad šiuos neigiamus etninio nepakantumo reiškinius lemia:

- silpna demokratinė kultūra, silpnos vertybės bei pačios demokratinės patirties stoka: stoka pliuralizmo, piliečių aktyvumo ir t. t.,
- istorinės priežastis bei istoriniai vertinimai,
- visuomenės uždarumas,
- prevencinės politikos principų stoka bei politinės valios stoka,
- vangį valdžios institucijų reakcija,
- menkas nevyriausybinų organizacijų vaidmuo šių reiškinių prevencijoje dėl menko finansavimo,
- tarptautinių įsipareigojimų iki galo neįsisąmoninimas,
- žiniasklaida bei stereotipai.

3. 5. Prevencijos politika

E1 respondentas, atsakinėdamas apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje, teigia, kad *sunku apibrėžti, kas yra prevencinė politika, kad būtų galima kalbėti apie jos įgyvendinimą. Aš apie tai pakomentavau, yra teisės aktai draudžiantis neapykantos kurstymą, bet jų įgyvendinimas yra be strateginės perspektyvos*. Respondentas atkreipia dėmesį, kad prevencija yra *be strateginės perspektyvos*. Jo manymu, *sprendžiant antisemitizmo ir ksenofobijos problemas reikia dirbti su lietuvių visuomene, su lietuvių visuomenės dalimi, su tomis grupėmis, kurios reiškia problemines nuostatas*.

Kalbėdamas kaip pasikeitė antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos sąjungą, **E1** respondentas chronologiškai išskiria, kad buvo priimti teisės aktai, bet nemato pažangos politinėje kultūroje ar vertybių plotmėje. Respondentas pastebi, kad *Europos Sąjungos prevencinės politikos egzistavimas pats savaime nepadarė poveikio mūsų demokratinei kultūrai, kad į tai būtų pradėta aktyviau reaguoti. Kokios prevencinės iniciatyvos buvo iki Europos Sąjungos aš nežinau. Tai nevyko, bent jau Europos rasizmo ir ksenofobijos monitoringo centras analogiško stebėjimo medžiagos rinkimo apie šalį pagal šią dimensiją sisteminiu būdu, kaip daro EUMC arba FRA nebuvo*. Pasikeitimą respondentas mato tame, kad po Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą buvo pradėtos rinkti ataskaitos, *bet vėlgi FRA veikia tuo principu, kad jie surenka informaciją ir ją teikia institucijoms Europinio lygmens. Reiškia, jie bendrauja su Europos Parlamentu visu pirma, po to su Europos Komisija, o ne su šalimis narėmis. Čia tokia specifika, kad ta medžiaga, kurią mes surenkame šalies mastu,*

apibendriname ir jiems pateikiame, jinais čia negrįžta ir nėra diskutuojama. Tam nėra apribojimo, bet tam nėra ir mechanizmo. Reiškia, kaip jie sako, viena, kad Jūs galite tai daryti, bet mes neturime resursų: nuomoti salę, daryti pristatymą, rengti diskusijas. Jie apibendrina ir išsiryškina, kokios yra europinės tendencijos ir jie ją teikia Europos Parlamentui ir sako visur išryškėjo problema, koks nors, romų būstas ir, kad tai reikia spręsti. Tai Lietuvai gali būti daugiau ar mažiau aktualu, bet jie nesprendžia šalių problemų.

E1 respondentas, atsakinėdamas, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, teigia, kad *būtų galima jį mažinti, reikia jį įvardinti. O jį įvardinti, aišku pirmiausia padėtų aiškus apsibrėžimas ir veiksmingumas teisės aktu, pirmiausia baudžiamųjų. Tai yra riba, kurioje laisva nuomones raiška baigiasi ir prasideda neapykantos kurstymas. Tai ta riba Lietuvoje nėra išryškėjusi: tiek taikant teisę, teismai neturi daug praktikos šitos, bet taip pat svarbu, kiek ta riba suvokiama ir žiniasklaidoje, kuri yra vienas iš veiksmingų ir pagrindinių veiksmų pagal, kurį kinta visuomenės nuostatos. Visgi pripažįstama, kad negalima teigti, jog čia yra priežastinis ryšys, koreliacija tarp informacinio fono ir nuostatų, respondentas išvelgia tik lygiagretumą. Anot respondento, jei padaugėja žiniasklaidoje informacijos, apie žydus, kurie nori atsiimti arba „pagrobt“ jiems nepriklausantį, tariamai jiems nepriklausantį turtą, tai tada neigiamos nuostatos sustiprėja. Kai visa tai dingsta nueina į antrą planą, tos neigiamos nuostatos nėra tokios stiprios.*

E2 respondentas, kalbėdamas kaip pasikeitė antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos sąjungą, teigia, kad pasikeitė reakcija į tokius reiškinius. *Galiu pasakyti, būna guvesnė reakcija į tokius dalykus į pasireiškimus tokius.* Respondentas mano, kad vienas iš tos reakcijos iššaukimo faktorių yra tai, kad Lietuva yra Europos Sąjungos valstybė narė. Kadangi ES valstybėse narėse yra jau susiformavę standartai, tam tikra standartinė institucijų reakcija į tokius reiškinius, tai, pasak respondento, veikia ir valstybės narės, skatina reaguoti, imtis priemonių.

E2 respondentas, atsakinėdamas, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, atkreipia dėmesį į svarbų pačios visuomenės aktyvumą, į pilietinės visuomenės vaidmenį. *Na, faktiškai tą pilietinę visuomenę, turi reaguoti patys žmonės, nes individų ar kažkokių organizacijų radikalių visur yra, visada ir bus, ir šito neuždrausi, tai yra ekspresijos laisvė, čia yra visiškai suprantamas dalykas.*

Kitas svarbus dalykas, anot **E2** respondento, kaip reaguoja valstybė, valstybinės institucijos. Iš esmės pagrindinis dalykas, respondento manymu, yra švietimas, *šviečiamasis darbas įvairiuose lygiuose ir įvairių profesijų žmonių, tas turi apimti visas visuomenės grupes. Tas viskas labai brangiai kainuoja, tas viskas reikalauja lėšų ir laiko, ir institucijų darbo.* Respondentas pabrėžia finansinį aspektą. *Kovoti su*

antisemitizmu ar ksenofobija, ar nežinau, kažkokia kita neigiama veikla viskas tas kainuoja, reikia mokėti už tai, paprasčiausia tai yra pinigai. Prevencinės priemonės jos įmanomos ir jos gal ir yra veiksmingos, ir tikriausiai daugeliu atveju būtų veiksmingos, bet reikia tam priemonių, nuoseklaus darbo ir reikia žmonių, kurie šitą darys. Kadangi, anot respondento, valstybė yra mažai paslankus mechanizmas, tai čia turi veikti nevyriausybinių organizacijų, kurios yra propilietiškos, kurios dirba šitoje srityje irgi už kažkokių nedidelių pinigų ir panašiai, bet jiems reikia paramos, jeigu yra ta parama, tai jų veiksmingumas yra didesnis, jeigu nėra tai nėra.

Dar kitas aspektas, į kurį atkreipia savo dėmesį **E2** respondentas, tai į idėjų pateikimo patrauklumą, įtikinamumą, emocinį elementą, kas apsunkina kovą su ksenofobija ir antisemitizmu. *Kai mes kalbame apie ksenofobiją, antisemitizmą arba rasizmą ir panašiai, tai ten dažniausiai vyrauja emocijos, emocinis elementas yra žymiai didesnis, negu kažkokie faktai ar empiriniai dalykai, tai reikia rasti kažkokias patrauklias formas kitiems žmonėms apeiliuojant į jų emocijas, į jų emocinį asmenybių aspektą, kad įtikinti, kad kitaip yra, čia labai sudėtinga yra padaryti.* Taigi antrasis respondentas pabrėžia šviečiamąjį aspektą ir stiprų tinklą nevyriausybinių organizacijų, tokių pilietinių iniciatyvų, kurios mažintų arba švelnintų šitų dalykų atsiradimą visuomenėje.

E3 respondentas, kalbėdamas kaip pasikeitė antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos sąjungą, pažymi, jog yra sunku įvardinti, kokia buvo politika iki Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą. *Ko gero jos nebuvo. Dabar yra tam tikri, tam tikros priemonės, kaip minėjau fragmentiškos, dėl to, kad buvo spaudžiama iš išorės.* Respondento nuomone, kažkokios savo sąmoningos, apmąstytos, racionalios žmogaus teisių apsaugos bei antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos Lietuvoje nebuvo ir nėra, respondentas mano, kad viskas, kas buvo daroma Lietuvoje, tai buvo daroma dėl to, kad buvo spaudimas iš išorės. Respondentas pastebi, kad *be abejo yra tam tikri žingsniai daromi po stojimo į Europos Sąjungą, todėl kad yra tam tikros direktyvos, yra tam tikri reikalavimai, yra tam tikri pinigai, tuo požiūriu, galbūt, pasikeitimas yra ir jisai be abejo pozityvus, tačiau to nepakanka. Problema yra žymiai didesnė negu atsakas į ją.*

E3 respondentas, kalbėdamas, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, teigia, kad *nieko originalaus nesumąstysi – švietimas. Toks daugiau novatoriškas švietimas: pradedant nuo vaikų darželių ir baigiant pagyvenusiais žmonėmis, profesionalais irgi. Turi būti kažkokia visą apimanti programa, kurią turi koordinuoti viena kažkokia institucija. Vienas dalykas. Antras dalykas, turi būti dirbamas darbas su Lietuvos politiniu elitu.*

E4 respondentas, kalbėdamas apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje, teigia, kad prevencijos politika apima tiek griežtas įstatymines priemones, kurios numato baudžiamąją atsakomybę (Baudžiamojo kodekso 170 str.) už tokio pobūdžio veiksmus, tiek įvairias

švietimo programas. *Prevenција vyksta per tai, kad nuolat, bent jau paskutiniais metais apie tai kalbama viešai. Kalbėta apie būtinas pataisas baudžiamajam įstatyme, kurios palengvintų identifikuoti ir kvalifikuoti tokias apraiškas, tokius reiškinius, jeigu jos yra ne tik, reiškia, lengvo buitinio lygmens to antisemitizmo ar ksenofobijos, kuris neužtrauktų atsakomybės, bet ir tokių veiksmų, kurie jau turėtų iššaukti baudžiamąją atsakomybę.* E4 Respondentas atkreipia dėmesį, kad Seime buvo pritarta dviems projektams dėl baudžiamojo įstatymo papildymo: vienas, dėl sunkinančios aplinkybės įvedimo į baudžiamąjį kodeksą, kuris numato sunkinančią aplinkybę, jeigu veikos padarytos dėl asmens priklausomumo tam tikrai rasei, tautybei ar kažkokiai kitai socialinei grupei. Antras, dėl 170 straipsnio reguliavimo praplėtimo, detalizuoti veikų požymiai, pakoreguotas sąrašas. Visa tai, respondento nuomone, įgalins lengviau kvalifikuoti baudžiamąsias veikas spaudoje bei internetinėje erdvėje.

E4 respondentas, atsakinėdamas į klausimą, kaip pasikeitė antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos sąjungą, atsakė, kad į nacionalinę teisę buvo inkorporuotos tam tikros normos, tam tikri protokolai, kaip pavyzdį, paminėti teisės aktą *dėl nusikaltimų elektroninėje erdvėje*, kuriame išplėstas veikų ratas, kurios padaromos internete, tame tarpe rasizmo ir ksenofobijos kurstymas ir panašūs dalykai. Pasak respondento, *baudžiamojo kodekso normos, jos atitinka tas pačias tarptautinius teisės šaltinius, tokius kaip Konvencija dėl rasinės diskriminacijos uždraudimo ir kitus tarptautinius aktus. Iš esmės naujasis kodeksas, jis nėra pats naujas nuo 2003 metų gegužės pirmos galiojantis kodeksas, tos normos, kurios siejasi su Jūsų tema, jos yra, iš esmės, atitinkančios pagrindinių: tiek tarptautinių, tiek Europos Sąjungos aktų reikalavimus šitoj srity.*

E4 respondentas, kalbėdamas, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, teigia, kad *visų pirmą, pagrindinės, aišku, neturėtų būti baudžiamojo įstatymo normų griežtinimas, t.y. tik tais pačiu ekstremaliausiu atveju ta prevencija per baudžiamąjį įstatymą reikalingą ir tikslingą būtų, o šiaip efektyviausia, man atrodo, tai švietimas.* Anot respondento, parinkus teisingą formą, efektyviausiais būdais išugdyti tolerantišką žmogų, t.y. ugdyti jį nuo mažumės, visų pirmą, per švietimą, o kalbant apie pagrindinę visuomenės dalį, apie suaugusius, net ir jaunimą ar vyresnius, tai švietimas, galbūt, per žiniasklaidą, pristatymas kažkokių projektų, kitų šalių patirties, kitų šalių visuomenių, reiškia, kaip požiūrių atskleidimas tai irgi galima per straipsnius, per filmus kažkokių dokumentinius, pažintinius, netgi per meninę kažkokią produkciją, įteikti žmogui, parodyti, kad jo įsivaizdavimas gali būti, kartais net ir privalo būti kitoks, būdų įvairiausių yra tam pasiekti.

E5 respondentas, kalbėdamas apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje, teigia, kad *tokios prevencijos iš viso nėra. Tokios politikos, prevencinės politikos Lietuvoje praktiškai nėra.* Respondentas teigia, kad tik nuo 2008 metų kovo 11 d. demonstracijos institucijos pradėjo reaguoti. *Tai iš tikrųjų, tada institucijos atsibudo, labai stipriai sureagavo ir tada buvo pradėta*

kalba, būtent, apie prevencinį darbą. Respondentas atkreipia dėmesį, kad Teisėjų mokymo centras įtraukė programą diskriminacijos, na čia, aišku, visais pagrindais, bet kuriuo atveju jau yra teisėjams mokymai šitoj srity, prokuroram tuo pačiu, taip pat policija pajudėjo link mokymų, link tokių prevencinių veiklų. Kažkas tokio pradėjo darytis, bet nėra tokios jungtinės programos. Visgi pažymi, kad nėra institucijos, kuri užsiimtų, būtų atsakinga už prevencinę veiklą apskritai. Bet nėra tos institucijos, kuri aiškiai vykdytų, suvoktų, ką daro ir vykdytų aiškiai suplanuotą, ne kažkokią probėgšmais, projektais, bet suplanuotą tą prevencinę veiklą. To mes neturime ir, deja, to labiausiai trūksta.

E5 respondentas, kalbėdamas kaip pasikeitė antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos sąjungą, pažymi, kad *iki stojimo į Europos Sąjungą bendrai žmogaus teisių apsauga labai kilo. Mes labai tikėjomės įstoti, norėjome atitikti standartus, lygiavomės į Vakarų šalis. Jautiesi visuose srityse tasėjimas į priekį. Nesakyčiau, kad labai kažkas buvo veikama tos prevencijos, sakykim, ksenofobijos ar antisemitizmo srity, bet tiesiog bendrai žmogaus teisių pakilimas buvo, galu gale ir visos sritis kilo. Įstojus į Europos Sąjungą mes atitikome visus reikalavimus ir sustojome tam taške, čia bendrai paėmus, apie visas žmogaus teises taip yra. Respondentas pastebi, kad Lietuvai įstojus į ES žmogaus teisių apsaugos vystimasis sustojo, o prevencijos kaip jos nebuvo ir po to realiai. Tas stojimas į Europos Sąjungą realiai mums nieko nedavė.*

E5 respondentas, kalbėdamas, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, teigia, kad *viena iš prevencinių priemonių tai yra švietimas. Švietimas, suvokimas, pažinimas tų grupių, nes, sakykim, ir su tais pačiais žydais, tai yra labai sena bendruomenė Lietuvoje. Dauguma žmonių jų nepažįsta. Respondento nuomone, tiek visuomenės švietimas ir informavimas užkirstų kelią stereotipams, tiek atsakingų pareigūnų (pvz.: teisėjų) švietimas leistų kompetentingiau kovoti su ksenofobija bei antisemitizmu. Kitą prevencinį dalyką, kurį išskiria respondentas, tai baudžiamosios priemonės: iškeltos bylos, baudos, tai, pasak respondento, irgi turi prevencinę reikšmę.*

E6 respondentas, atsakinėdamas apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje, pripažįsta, kad *iš tiesų tas darbas yra nevykdomas, kad reikia, kad tos prevencijos reikia. Mes nelabai turime bendrą politiką šiuo požiūriu, nelabai jos egzistuoja. Respondentas teigia, kad tai praktiškai nuo politikų nepriklausomas dalykas yra, nes nėra valstybinio antisemitizmo, kažkokio sisteminio dalyko, tuomet prieš tą sistemą galėtum kovoti, jo nėra, yra tik buitiniame lygmenyje, t. y., grubiai kalbant, žiniasklaida ir koks nors „blogietis Jonas ar Marytė“ ir viskas, tą lygmenį turime. Tai praktiškai kažkokios bendros politikos prevencijos, būtent, plotmėj, jos net nelabai įsivaizduoju, kas tai galėtų būti, jos nelabai net gali būti šiuo metu. Taigi respondentas mano, kad bendros valstybinės antisemitizmo prevencijos politikos nelabai yra, bet nelabai ir gali būti.*

E6 respondentas mano, kad antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą nelabai pasikeitė. Respondentas mano, kad šiuos klausimus labiau įtakojo Lietuvos stojimas ne į ES, bet į NATO. *Jeigu kalbant apie Lietuvos stojimą į NATO, tai NATO lyderė Jungtinės Amerikos Valstijos kėlė nemažai reikalavimų susijusių su žydų tautybės žmonėms. Tai yra ir žydų turto sugrąžinimas, kad Lietuvoje būtų išspręstos problemos, na, ir kitos tokios konkrečios problemos, t. y. dėl stojimo į NATO.* Respondentas, kalbėdamas apie Lietuvos stojimą į Europos Sąjungą, pažymi, kad iš ES pusės nebuvo siekiama kažką keisti Lietuvos politikoje, įdiegti kažkokią prevencinę vieningą, sisteminę politiką.

E6 respondentas, atsakinėdamas, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, teigia, jog visuomenės teisinė, demokratinė, etinė branda, sumažintų. Respondentas pasitelkia valstybės piramidės schemą, pasak jo, *įstatymų lygyje mes esame praktiškai prisijungę prie visų pagrindinių konvencijų, priimti visi pagrindiniai įstatymai, numatytos pakankamai griežtos bausmės tiek Baudžiamajam kodekse, tiek (ATPK) Administracinių teisių pažeidimų kodekse dėl ir neapykantos, dėl rasizmo, antisemitizmo ir visų kitų panašių apraiškų, negatyvių apraiškų mūsų visuomenėje. Pasak respondento, praktiškai, iš politikų pusės, na, viskas padaryta ir yra gerai, leidžiantis žemiau yra visos įstatyminės bazės įgyvendinimas. Sprendimai priimti. Įgyvendinimas, čia jau yra tam tikrų problemų, t. y. jau konkretus pareigūnas vienaip žiūri į sulaikytą, tarkim, čigoną ir į sulaikytą lietuvį, kitas pareigūnas jaučia vidinį pyktį, kažkur iš senelio prisiminimų, kad ar čia grąžinti žydų turtą, kai dar negrąžintas yra lietuviui turtas. Nuo pareigūnų, biurokratų, valdininkų priklauso, jau išlenda tam tikrų negatyvių elementų, kai vienas ar kitas pareigūnas konkrečiai savo darbe padaro klaidą, tyčia ar netyčia ir, na, iššaukia kažkokią reakciją visuomenėje: kažkas už, kažkas prieš, kažkokio „emocinio susistumdymo“, mes gi gyvenam jokių riaušių tautinių, be nieko, matyt, vienintelė Europos Sąjungos valstybė, kur be tautinių riaušių gyvenam. Estija, Latvija išgyvena, jau nekalbant apie ten Vokietiją, Prancūziją, Ispaniją, Olandiją ir visa kita. „Emocinio susistumdymo“ iššaukia tas įgyvendinimas. Leidžiantis dar žemiau, vat, mūsų pilietinė branda, čia jau visko pasitaiko, jau žurnalistas parašė kažkokį straipsnį, negalvodamas apie pasekmes, jau kaimynas koks supyko, kad pas jį kaimynystėje apsigyveno čigonas ar žydas, ar juodaodis. Mūsų visuomenėje, valstybės pagrindas, bazė tai jau tos piramidės nupieštos, be abejo, kad visko pasitaiko ir čia vat užkirstume kelia, jeigu pradėtume šviesti visuomenę. Vienintelė išeitis tai ugdymas, nuo ko pradėjau atsakymą, tuo ir užbaikim. Ugdymas mūsų visuomenės, tų moralinių dorovinių, etinių, demokratinių, teisinių pagrindų savo sąmonėje įdiegimo ne tik, kad išmokau, kažkur ten perskaičiau, bet, kad, tu, tą pradėtum jaust, kaip tą padaryt, na, per švietimą galim padaryt auklėt, rašyt, rodyt laidas. Taigi respondentas nemato problemos politikos, įstatymų lygmenyje, bet mano, kad problemos slypi įstatymų įgyvendinime, biurokratų, pareigūnų profesionalume ir sąmoningume, o*

didžiausi nesklandumai, anot respondento, pasitaiko pačioje visuomenėje dėl jos *pilietinės brandos*. Pasak respondento, reikia šviesti visuomenę, žiniasklaida turi prisiimti didesnę atsakomybę ir vaidinti pozityvų vaidmenį prevencijos politikoje.

E7 respondentas, kalbėdamas apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje, teigia, kad šitiems klausimams daug dėmesio skiria nevyriausybinių organizacijų, veikia įvairūs projektai, tolerancijos dienos, centrai, vykdomos programos. Anot respondento, apie tai *kalbama, bet reikia pasakyti, kad reikia daugiau apie tai kalbėti*. **E7** respondentas, vertindamas kaip pasikeitė antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą, mato pozityvius pasikeitimus saviraiškos laisvėjimo, informacijos prieinamumo srityje. **E7** respondentas, atsakinėdamas, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, teigia, kad tai *tos priemonės, kurios ir iki šiol vykdomos, tik jom reikia daugiau lėšų. Daugiau, vat, ir informuotumas: tas pats radijas, televizija, kad tokių teigiamų pavyzdžių*. Respondentas akcentuoja visuomenės švietimą, projektus, kuriuos įgyvendina Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kartu su nevyriausybėmis organizacijomis.

Apibendrintai galima teigti, kad dauguma respondentų mano, kad antisemitizmo ir ksenofobijos strateginės, efektyvios bei veiksmingos prevencijos politikos Lietuvoje praktiškai nėra, todėl ši politika yra sunkiai apibrėžiama. Nors ir pripažįstama, kad prevencinis darbas reikalingas, pasigendama strateginės perspektyvos, koordinuotų priemonių, finansavimo, vienos atsakingos institucijos ir t. t. Visgi dauguma respondentų mato pozityvų pasikeitimą antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos srityje Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, tai pasireiškia per ES reikalavimus, teisės aktus bei ataskaitas.

Atlikus respondentų atsakymų analizę, kokios prevencinės priemonės, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje, be bendraus pobūdžio sąlygų, tokių kaip pilietinė, teisinė, demokratinė, etinė visuomenės branda, galima išskirti konkrečias priemones, tai:

- ❑ švietimas bei įvairūs mokymai,
- ❑ valstybinių institucijų bendradarbiavimas bei veiklos koordinavimas,
- ❑ geras finansavimas,
- ❑ nevyriausybinių organizacijų tinklas,
- ❑ įvairialypis monitoringas,
- ❑ baudžiamosios priemonės, baudžiamųjų įstatymų pataisos,
- ❑ žiniasklaidos bei informacijos kokybė.

IŠVADOS

1. Lietuvos narystė tarptautinėse organizacijose, visų pirma ES, bei ratifikuotos tarptautinės sutartys įpareigoja užtikrinti prevenciją bei kovą su antisemitizmu ir ksenofobija Lietuvoje. Lietuvoje nėra konkrečios strategijos bei programos, kuri būtų skirta konkrečiai reglamentuoti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką, visgi yra antidiskriminacinių programų įgyvendinimo priemonės, kurios iš dalies gali būti traktuojamos kaip prevencinės priemonės, nukreiptos užkirsti kelią ksenofobijai, antisemitizmui.
2. Lietuvoje yra pakankama baudžiamoji teisinė bazė, kuri nukreipta kovoti su nusikalstomomis veikomis, padaromomis dėl rasinės ar etninės neapykantos, kitokios netolerancijos ar diskriminavimo, bet egzistuoja valstybės teisėsaugos institucijų, kurių tiesioginė pareiga kovoti su rasizmu, ksenofobija bei kitokia netolerancija ar diskriminacija, kompetencijos taikant teisės aktus problema.
3. Nevykdomas išsamus statistinės informacijos duomenų kaupimas dėl nusikalstomų veikų rasistinio, antisemitinio ar kitokio ksenofobinio pobūdžio motyvų neigiamai veikia antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos efektyvumą ir veiksmingumą.
4. Kategorijos *etninės mažumos* rezultatų analizė atskleidė, kad etninių mažumų politikoje pasigendama: dėmesio etninių mažumų problematikai, atviros ir subalansuotos viešosios politikų pozicijos, planingo ir koordinuoto institucijų darbo, teisėsaugos institucijų aktyvumo, monitoringo internetinėje erdvėje bei žiniasklaidos geranoriškumo.
5. Kategorijos *antisemitizmas ir ksenofobija* analizės rezultatai parodė, kad etninio nepakantumo reiškinius Lietuvoje lemia: silpna demokratinė kultūra, silpnos vertybės bei pačios demokratinės patirties stoka, istorinės priežastis bei vertinimai, visuomenės uždarumas, prevencinės politikos principų stoka bei politinės valios stoka, vangi valdžios institucijų reakcija, menkas nevyriausybinių organizacijų vaidmuo šių reiškinių prevencijoje dėl menko finansavimo, tarptautinių įsipareigojimų iki galo neįsisąmoninimas, žiniasklaida bei stereotipai.
6. Kategorijos *prevencijos politika* analizės rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje etninį nepakantumą padėtų sumažinti demokratinė, pilietinė, teisinė bei moralinė visuomenės branda. Galima išskirti konkrečias prevencines priemones, kurių realizavimas garantuotų efektyvų ir veiksmingą antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą tai: švietimas,

įvairūs mokymai, valstybinių institucijų bendradarbiavimas ir veiklos koordinavimas, geras finansavimas, nevyriausybinių organizacijų tinklas, įvairialypis monitoringas, baudžiamųjų įstatymų pataisos, žiniasklaidos kokybė.

7. Darbo rezultatai leidžia teigti, kad formuluotos hipotezės pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

1. Reikalinga politinė valia suformuluoti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos strategiją, kurioje būtų įvardintos prioritetinės bei koordinuotos prevencinės priemonės.
2. Reikalingi kompleksiniai, valstybės finansuojami etninio nepakantumo moksliniai tyrimai, į kurių rezultatus atsižvelgiant, bus galima efektyviai vykdyti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką.
3. Reikia didesnio valstybinio finansavimo plėtoti tęstinį mokymą, kuris apimtų kuo daugiau teisėjų, prokurorų, policijos pareigūnų ir kitų atsakingų asmenų, siekiant kompetentingai atpažinti bei teisingai vertinti antisemitizmo, ksenofobijos bei diskriminacijos atvejus.
4. Nepakantumo prevencijai, tolerancijai plėtoti nevyriausybinės organizacijos turėtų prisidėti prie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos rengimo, įgyvendinimo bei vertinimo. Reikia glaudaus pilietinės visuomenės ir valdžios institucijų bendradarbiavimo.
5. Reikalingas sisteminis antisemitizmo ir ksenofobijos monitoringas, išplėtotas mechanizmas rinkti bei apdoroti duomenis apie etninių mažumų teisių pažeidimus, apie etninio nepakantumo atvejus bei apie konkrečias nusikalstamas veikas, kurios kyla dėl nepakantumo, ksenofobijos ir antisemitizmo.

LITERATŪRA

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555 [žiūrėta 2009-11-08]
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1890 [žiūrėta 2009-07-09]
3. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. Valstybės žinios, 2008-07-05, Nr. 76-2998. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323620 [žiūrėta 2009-07-09]
4. Nacionalinė antidiskriminacinė programa 2006 – 2008. Valstybės žinios, 2006-09-21, Nr. 100-3872. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=282802&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009-07-09]
5. Nacionalinė antidiskriminacinė 2009-2011 metų programa. Valstybės žinios, 2009-04-30, Nr. 49-1964. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342654 [žiūrėta 2009-09-10]
6. Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija. Valstybės žinios, 2007-10-30, Nr. 112-4574. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=Tautini%F8%20ma%FEum%F8%20politikos%20pl%EBtros%20iki%202015%20&p_tr2=2 [žiūrėta 2009-10-12]
7. Tautinių mažumų įstatymas. Valstybės žinios, 1989-12-10, Nr. 34-485. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18856 [žiūrėta 2009-10-15]
8. Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijos įgyvendinimo 2007–2010 metų priemonių planas. Valstybės žinios, 2007-10-30, Nr. 112-4574. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=Tautini%F8%20ma%FEum%F8%20politikos%20pl%EBtros%20iki%202015%20met%F8%20strategijoje%20&p_tr2=2 [žiūrėta 2009-11-03]

EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTAI

1. Bendrieji veiksmai, 1996 m. liepos 15 d. Tarybos priimti remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl veiksmų kovojant su rasizmu ir ksenofobija (96/443/TVR). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=39428&p_query=ksenofobija&p_tr2=2 [žiūrėta 2009-07-09]
2. ES Tarybos Direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:lt:HTML> [žiūrėta 2009-06-07]
3. ES Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0055:01:LT:HTML> [žiūrėta 2009-07-09]
4. Konsoliduota Europos Sąjungos Sutartis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49010&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2009-03-09]
5. Komisijos ataskaita tarybai ir Europos parlamentui dėl Direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, taikymo. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=51299&p_query=rasizmo%20ir%20ksenofobijos&p_tr2=2 [žiūrėta 2009-07-09]
6. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1035/97 1997 m. birželio 2 d. dėl Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro įsteigimo. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R1035:lt:HTML> [žiūrėta 2009-07-09]
7. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 168/2007 2007 m. vasario 15 d. dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros įsteigimo. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0168:LT:NOT> [žiūrėta 2009-07-09]
8. Tarybos sprendimas 2008 m. vasario 28 d. įgyvendinantis Reglamento (EB) Nr. 168/2007 nuostatas dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros 2007–2012 m. daugiametės

programos priėmimo (2008/203/EB). Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008D0203:LT:NOT> [žiūrėta 2009-07-16]

KNYGOS, STRAIPSNIAI, ATASKAITOS IR KITI ŠALTINIAI

1. Anderson B. Įsivaizduojamos bendruomenės Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą. – Vilnius: Baltos lankos, 1999
2. Andrijauskas A. Kultūrinis pliuralizmas ir metacivilizacijos kontūrai / Tarptautinė konferencija Kultūrinis pliuralizmas ir taikos kultūra. – Vilnius: Viltis, 1998
3. Anti-Semitism: Summary overview of the situation in the European Union 2001-2008. Prieiga per internetą: http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Antisemitism_Update_2009.pdf [žiūrėta 2009-09-18]
4. Beresnevičiūtė V., Frejūtė-Rakauskienė M. Etninė tematika ir nepakantumas Lietuvos žiniasklaidoje: dienraščių analizė / Etniškumo studijos Etninis nepakantumas. – Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 19-44.
5. Discrimination in the EU in 2009 // Report Publication November 2009. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf [žiūrėta 2009-11-09]
6. Edelman M. Politinio spektaklio konstravimas, Vilnius: Eugrimas 2002
7. ECRI Trečioji ataskaita apie Lietuvą 2005-06-24 // LTU-CbC-III-2006-2-LTU[1].pdf // Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/library/publications_en.asp [žiūrėta 2009-11-09]
8. Etninių tyrimų centras / Etninis nepakantumas. Prieiga per internetą: www.ces.lt/list.php?strid=3142&id=3705 [žiūrėta 2009-06-16]
9. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA). Prieiga per internetą: http://europa.eu/agencies/community_agencies/fra/index_lt.htm [žiūrėta 2009-09-09]
10. Frejūtė-Rakauskienė M. Contemporary Phenomenon of Racism and its Manifestations in Public Discourse // *Filosofija. Sociologija*. Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2006, Nr. 4, p. 13-19.
11. Frejūtė-Rakauskienė M. Etninio nepakantumo ir ksenofobijos apraiškos Lietuvos spaudoje ES prevencinės politikos aspektu / daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2009
12. Gelumbauskas E. Tautinės mažumos Lietuvoje. Prieiga per internetą: <http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=965> [žiūrėta 2009-06-15]

13. Grigas R. Tarp tolerancijos ir nepakantumo / Savasties ieškojimas arba laiškai Amerikos lietuviams. – Vilnius: Margi raštai, 2004
14. Gowland D., Dunphy R., Lyhe C. The European Mosaic. Contemporary Politics, Economics and Culture. Third edition. Prentice Hall, 2006
15. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Šiauliai: Lucilijus, 2007
16. Kasatkina N. Visuomenės nuostatų dichotomija: tolerancija *versus* nepakantumas? / Etniškumo studijos Etninis nepakantumas. – Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 7-18.
17. Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. – Vilnius: Eugrimas, 2003
18. Kasperavičius A. P., Biveinis P. Tautiniai santykiai Lietuvoje 1988–1992 metais // Lietuvos istorijos studijos (Mokslo darbai), 2007, Nr. 20, p. 64-84. Prieiga per internetą: <http://www.if.vu.lt/files/LIS%20serveris/LietuvosIstorijosStudijosNo20.pdf> [žiūrėta 2009-09-09]
19. Krupavičius A. Politinis dalyvavimas ir tautinės mažumos // Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje. – Vilnius: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės, 2000
20. Lankauskas M. Tautinių mažumų teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 2005
21. Leončikas T. Tolerancija visuomenėje: tyrimų duomenys // *Tautinių mažumų teisės* Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 7-21.
22. Leončikas T. Nepakantumo hierarchija ir socialinė distancija visuomenės mažumų atžvilgiu. // *Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos: vertybiniai virsmai*. R. Žiliukaitė (sudarytoja) Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007, p. 89-107.
23. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/?pageid=3> [žiūrėta 2009-10-16]
24. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2008 metais ataskaita. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=338803&p_query=ksenofobija&p_tr2=2 [žiūrėta 2009-06-18]
25. Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra // Nusikalstomų veikų, padaromų dėl rasinės, etninės, tautinės, religinės neapykantos, kitokios netolerancijos ir diskriminavimo, ikiteisminių tyrimų rezultatų, problematikos, tendencijų ir prevencijos priemonių apibendrinimas 2008-12-31 Nr.12.14-41. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=uJQexCkQIfk=&tabid=221> [žiūrėta 2009-06-18]

26. Lietuvos žydų bendruomenės konferencijos 2008 gegužės 18 d. priimtas pareiškimas „Dėl pastaruoju metu padažnėjusių antisemitizmo ir ksenofobijos apraiškų Lietuvoje“. Prieiga per internetą:
<http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticle&ArticleID=1689&TopicID=15&Lang=LT> [žiūrėta 2009-11-06]
27. Lindblom Ch. E., Woodhouse E. J. Politikos formavimo procesas. – Vilnius: Algarvė, 1999
28. Plasseraud Y. Mažumos Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas. – Vilnius: Apostrofa, 2006
29. Potašenko G. Daugiatautė Lietuva: Lietuvos etninių mažumų istorija. Vilnius: Šviesa, 2008
30. Rasizmas, ksenofobija, nediskriminavimas ir pagarba įvairovei // ES metinė žmogaus teisių ataskaita – 2008 m. Prieiga per internetą:
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.lt08.pdf> [žiūrėta 2009-03-03]
31. Rybakova K. Etninio nepakantumo ir ksenofobijos apraiškos Lietuvoje: visuomenės nuomonė // *Lietuva Europos Sąjungoje: pirmieji metai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas/Firidas, 2005, p. 82-89.
32. Sprindžiūnas A. Lietuvos moksleivių ksenofobijos ir politinės tolerancijos bruožai // *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2006, Nr. 16, p. 74-87.
33. Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Žodynas, 2007
34. Tautinių mažumų ir išeivijos departamento planavimo dokumentai. Prieiga per internetą:
<http://www.tmid.lt/departamentas/veikla/planavimo-dokumentai/> [žiūrėta 2009-11-19]
35. Terminų žodynas Eurovoc 4.2. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.disph?l1=1&l2=2&l3=3&l4=4&a_term=3908 [žiūrėta 2009-02-19]
36. Translation by European forum on Antisemitism. Prieiga per internetą: <http://www.european-forum-on-antisemitism.org/working-definition-of-antisemitism/lietuviu-kalba-lithuanian/> [žiūrėta 2009-02-19]
37. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003
38. Trinkūnienė I. Požiūris į mažumas ir atvira visuomenė // Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje. – Vilnius: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės, 2000
39. Žmogaus teisių komiteto veiklos kryptys. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6150&p_k=1 [žiūrėta 2009-07-09]
40. Žmogaus teisės. Bendra informacija. Prieiga per internetą: http://europa.eu/pol/rights/index_lt.htm [žiūrėta 2009-12-09]

SANTRAUKA

Antisemitizmas ir ksenofobija Lietuvoje. Prevencijos politika

Magistro darbe, siekiant išanalizuoti antisemitizmo ir ksenofobijos Lietuvoje prevencijos politikos principus, sąlygas bei priemones, atlikti šie uždaviniai: pirma, išanalizuota kaip reglamentuojama antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politika Europos Sąjungoje ir Lietuvoje; antra, atliktas kokybinis tyrimas – ekspertų interviu, siekiant išanalizuoti antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politiką Lietuvoje; trečia, suformuluotos rekomendacijos tyrimo problemai spręsti. Atlikus šios uždavinius, galima teigti, kad pasitvirtino darbo hipotezės: pirma, kad nepakankamą antisemitizmo ir ksenofobijos politikos įgyvendinimo veiksmingumą Lietuvoje lemia politinio dėmesio esamai problemai trūkumas; antra, kad antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politika nėra efektyvi, kadangi valstybė neturi antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos strategijos.

Darbas susideda iš trijų dalių. Pirmoje dalyje analizuojama antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos Europos Sąjungoje raida, reglamentavimas ir atsakingos institucijos. Antroje dalyje analizuojama antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politika Lietuvoje: tautinių mažumų politikos plėtros strategija, antidiskriminacinės programos bei prokuratūros ataskaita ir apibendrinimas. Trečioje dalyje pristatomi kokybinio tyrimo – ekspertų interviu rezultatai, išskiriamos ir apibendrinamos problemos, lemiančios prevencijos politikos efektyvumą. Darbo pabaigoje formuluojamos išvados ir atitinkamos rekomendacijos.

SUMMARY

Anti-Semitism and Xenophobia in Lithuania. Prevention policy.

In this Master's work, in order to analyze prevention policy principles, conditions and means of Anti-Semitism and Xenophobia in Lithuania, these tasks were performed: firstly, the way of regulation of Anti-Semitism and Xenophobia prevention policy in European Union and Lithuania was analyzed; secondly, in order to analyze Anti-Semitism and Xenophobia prevention policy in Lithuania the qualitative research was done – an interview of experts; and finally, the recommendations how to solve the problem of the research were formulated. After performing the tasks, it can be stated that the hypothesis of this work was confirmed: firstly, insufficient Anti-Semitism and Xenophobia policy performance effectiveness in Lithuania is caused by lack of political attention to the solution of this problem; secondly, Anti-Semitism and Xenophobia prevention policy is not effective because the government does not have a strategy of Anti-Semitism and Xenophobia prevention policy.

The work consists of three parts. The first part analyzes development, regulation and authorities in charge of Anti-Semitism and Xenophobia prevention policy in European Union. The second part analyzes Anti-Semitism and Xenophobia prevention policy in Lithuania: policy development strategy of national minorities, anti-discrimination programme, report of prosecutor's department and conclusion findings. The third part introduces the results of the qualitative research – interview of experts, distinguishes and summarizes the problems which cause the effectiveness of prevention policy. In the end of the work, the conclusions and the relevant recommendations are being formulated.

1 PRIEDAS

Klausimynas

Antisemitizmas ir ksenofobija Lietuvoje. Prevencijos politika

1. Kaip Jūs vertinate etninių mažumų padėtį Lietuvoje?
2. Ką manote apie etninių procesų raidą bei tendencijas iki ir po Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą?
3. Kaip Jūs vertinate valdžios institucijų vykdomą politiką etninių mažumų bei konkrečiai žydų atžvilgiu?
4. Kokie veiksniai, Jūsų manymu, sąlygoja antisemitizmą ir ksenofobiją Lietuvoje?
5. Ką Jūs manote apie antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimą Lietuvoje?
6. Kaip pasikeitė antisemitizmo ir ksenofobijos prevencijos politikos įgyvendinimas po Lietuvos stojimo į Europos sąjungą?
7. Kokios prevencinės priemonės, Jūsų nuomone, padėtų sumažinti etninį nepakantumą Lietuvoje?

2 PRIEDAS

2 lentelė. Kokybinio tyrimo imties struktūra

Nr.:	Respondento kodas	Respondento atstovybė	Interviu data
1.	E1	Etninių tyrimų centras	2009 03 04
2.	E2	Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės	2009 03 06
3.	E3	Žmogaus teisių stebėjimo institutas	2009 06 02
4.	E4	Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyrius	2009 06 16
5.	E5	Lietuvos Žmogaus teisių centras	2009 06 18
6.	E6	Seimas, LR Seimo Žmogaus teisių komitetas	2009 09 11
7.	E7	Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba	2009 09 15